

Materiały faktograficzne

Armin Mikos v. Rohrscheidt

Raport z analizy potencjału turystyczno-kulturowego Szlaku Romantische Straße (Niemcy)

Słowa kluczowe: szlaki kulturowe, Romantische Straße, turystyka kulturowa, Niemcy, potencjał turystyczno-kulturowy, waloryzacja,

Streszczenie:

Analiza potencjału turystyczno-kulturowego Romantische Straße (Szlaku Romantycznego) w Niemczech została przeprowadzona zgodnie z metodą opublikowaną przez autora w roku 2010 w monografii „Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja (Proksenia, Kraków), wykorzystaną w ciągu ostatnich pięciu lat do badania kilkunastu polskich i zagranicznych linearnych systemów eksploatacji turystycznej. Bazuje ona na rozwiniętej bonitacji punktowej i jest oparta na odpowiednio wybranych kryteriach oceny. Analizie poddano obiekty i zespoły urbanistyczne formalnie zaliczone do szlaku wraz z ich znaczeniem dla rozmaitych form turystyki kulturowej, poziom organizacji badanego systemu, w tym oznaczenie tras i obiektów, pakiety turystyczne, komunikację w przestrzeni szlaku, obsługę turystyczną, działalność na rzecz promocji szlaku, miejscowości i obiektów, literaturę fachową, eventy tematyczne i inne wydarzenia kulturalne. Zbadano także ofertę noclegową i gastronomiczną w przestrzeni szlaku. Dzięki rozbudowanej analizie możliwe było określenie potencjału turystycznego szlaku i wskazanie możliwych działań na rzecz dalszego rozwoju oferty systemu oraz jego promocji poza granicami Niemiec.

1. Dane podstawowe szlaku:

Nazwa szlaku: Romantische Straße / „Szlak Romantyczny”

(częsty dodatek do nazwy: „Vom Main zu den Alpen” / „Od Menu do Alp”)

Rodzaj szlaku: szlak materialny

Rok utworzenia szlaku: 1950

Lokalizacja: od miasta Füssen w Bawarii południowej (Regierungsbezirk Schwaben) do miasta Würzburg w Bawarii Północnej (Regierungsbezirk Unterfranken), długość trasy podstawowej (samochodowej) – 410 km.

Zasięg: Regionalny: land Freistaat Bayern (kilka przygranicznych obiektów w landzie Baden-Württemberg).

Deklarowana tematyka szlaku: materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe dawnych miast Rzeszy (Reichsstädte) i miejsc rezydencji w Dolnej i Środkowej Frankonii oraz Szwabii wschodniej (bawarskiej i wirtemberskiej) ze szczególnym uwzględnieniem zabytków materialnych.

Opis szlaku:

Listę obiektów szlaku, opartą na liście tworzących go miast oraz jego pierwotną trasę samochodową ustalono w latach 1949-50 na podstawie propozycji Ludwiga Wegele, opartych na przedwojennej koncepcji „trasy urlopowej” o linearnym charakterze o nazwie „niemieckiej trasie turystycznej nr 1” (w odniesieniu do trasy), na źródłach historycznych i rejestrach zabytków poszczególnych miast oraz na istniejącym potencjale w zakresie bazy noclegowej i gastronomicznej. Świadomym wyborem inicjatorów szlaku, wywodzących się z Bawarii, było przy tym utworzenie go na bazie dziedzictwa większych i mniejszych miast tego landu.

W związku z uwarunkowaniami geograficznymi (potencjalnie najbardziej atrakcyjne z turystycznego punktu widzenia połączenie między dwoma kluczowymi miejscami w północnej części szlaku (Würzburgiem a Rothenburgiem) oraz związkami historycznymi przygranicznych miast Badenii-Wirtembergii z Würzburgiem i innymi miastami Frankonii, do szlaku od początku włączono kilka małych miast na terenie tego landu. Wielokrotnie deklarowaną i podkreślaną w dokumentach i wypowiedziach twórców szlaku jego tematyką jest dziedzictwo historycznych miast, rozumiane od początku bardzo szeroko, a więc zarówno jako obiekty zabytkowe, świeckie i sakralne (niejednokrotnie wyjątkowo cenne, co potwierdziło późniejsze wpisanie kilku z nich na listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego UNESCO), historyczne i bardzo dobrze zachowane zespoły urbanistyczne lub ich duże fragmenty, miejsca ważnych wydarzeń w średniowieczu i epoce nowożytnej, siedziby historycznych rodów, miejsca związane z życiem i działalnością ważnych postaci, wybitne dzieła dawniejszej sztuki, lokalne i regionalne instytucje i zwyczaje wywodzące się z dalekiej przeszłości, a także cykliczne imprezy nawiązujące do historii i tradycji. Z czasem, w miarę doceniania ich znaczenia, przedmiotem eksploatacji i świadomie włączanym elementem oferty stały się również dziedzictwo kulinarne poszczególnych miejscowości i regionów, a także kontakt z żywymi dialektami jako historycznymi odmianami języka.

Powstały jako owoc współpracy luźnej grupy pasjonatów i organizatorów turystyki z poszczególnych miast, współcześnie Szlak Romantyczny jest bardzo dobrze rozwiniętym i profesjonalnie zarządzanym systemem eksploatacji turystycznej, na który składa się wiele dziesiątek lokalnych produktów poszczególnych miast oraz kilka setek odrębnych usług. Są one łączone w pakiety w ramach poszczególnych typów ofert lub w odpowiedzi na konkretne zapytania organizatorów turystyki albo indywidualnych klientów. Od początku należą do nich pełnowartościowe, wielodniowe wycieczki grupowe. Liczne pakiety i wycieczki posiadają szereg wersji i opcji do wyboru, ponadto wiele z nich funkcjonuje także w wersjach alternatywnych do pierwotnej oferty autokarowo/samochodowej – mianowicie są dostosowywane do potrzeb turystów rowerowych i pieszych. Dla jednych i drugich opracowano również pełne i oznaczone na całej długości trasy łączące wszystkie miasta, jednak pomiędzy nimi przebiegające inaczej niż trasa samochodowa.

Od 1 stycznia 2001 system funkcjonuje w formule Stowarzyszenia Prawa Cywilnego (stowarzyszenie zwykłe) o charakterze niekomercyjnym. Jest to „Romantische Straße Touristik Arbeitsgemeinschaft Gesellschaft bürgerlichen Rechtes” (Szlak Romantyczny Turystyczna Grupa Działania Stowarzyszenie Prawa Cywilnego), którego pełnymi członkami z głosem na walnym zebraniu (Mitgliederversammlung) jest 28 gmin: 22 z terenu Bawarii i 6 z Badenii-Wirtembergii. Na bieżąco zarządza nim biuro koordynacyjne Romantische Straße (pod identyczną nazwą jak Stowarzyszenie) z siedzibą w bawarskim mieście Dinkelsbühl (Środkowa Frankonia). Jego zadaniem jest monitoring obiektów i tras, zarządzanie marką szlaku i jego logo, informacja turystyczna (dotycząca atrakcji i usług), kontrola nad składem i treścią usług i pakietów oraz ich konstruowanie, pośrednictwo usług turystycznych (ale nie ich bezpośrednio wykonywanie), strategia rozwijania szlaku i opracowywanie nowych ofert lub współpraca w tej dziedzinie, ustalanie i dystrybucja kalendarza eventów, bardzo szeroko zakrojona promocja szlaku. Ponieważ stowarzyszenie nie zajmuje się bezpośrednią działalnością zarobkową, należące do niego biuro koordynacyjne wszelkie usługi turystyczne automatycznie zleca innym podmiotom. Wycieczki po szlaku oraz pakiety przekraczające ramy lokalne wykonuje główny komercyjny partner Szlaku: Touring Tours & Travel z siedzibą we Frankfurcie nad Menem, natomiast usługi i pakiety lokalne w miastach i gminach realizują lub pośredniczą na rzecz klientów lokalne punkty informacji turystycznej, kontrolowane przez władze samorządowe. Ten klarowny podział zadań w przypadku Romantycznego Szlaku jak dotychczas funkcjonuje bez zarzutu.

Podstawa ustalenia przebiegu szlaku, autentyczności i zgodności tematycznej obiektów:

1. Miarodajny dla ustalenia przestrzeni szlaku jest statutowy dokument systemu:

Satzung der Gesellschaft bürgerlichen Rechts Touristik-Arbeitsgemeinschaft Romantische Straße, przyjęty na walnym zebraniu członków w dniu 9. listopada 2004 w mieście Landsberg am Lech, który w paragrafie 2 (punkt 3) określa przynależne doń gminy (a więc tym samym przestrzeń), w kolejności ich położenia na szlaku od północy na południe. W aneksie do tego dokumentu znajduje się uchwała z roku 2009 ustalająca zmianę listy członków i przestrzeni na skutek przyjęcia miasta Rain jako 28. członka szlaku.

2. Podstawą do ustalenia dla potrzeb niniejszej analizy przebiegu trasy podstawowej szlaku (samochodowej) oraz ustalenia listy materialnych obiektów systemu w poszczególnych miastach jest oficjalna mapa szlaku opublikowana w roku 2014 pod nazwą: *Romantische Straße. Vom Main zu den Alpen*, wydana przez Romantische Straße Touristik Arbeitsgemeinschaft GbR. Poza geograficzną prezentacją przebiegu wszystkich trzech tras szlaku (samochodowej, rowerowej i pieszej) mapa zawiera krótkie opisy wszystkich miast szlaku wraz z wymienieniem ich głównych obiektów zabytkowych. Podaje także odległości kilometrowe pomiędzy kolejnymi miastami szlaku na trasie samochodowej, które przyjęto jako dane bazowe dla ustalenia zwartości systemu (kategoria II analizy).

Przebieg szlaku:**Obiekty kluczowe:**

Rothenburg ob der Tauber – tu jako formalne obiekty szlaku: cały zespół średniowiecznego miasta w murach, szczególnie rynek (z gotycko-renesansowym ratuszem oraz zespołem średniowiecznych kamienic), znakomicie zachowany system fortyfikacji miejskich (mury z licznymi wieżami, bramy Klingentor, Kobolzeller Tor i Burgtor z całym kompleksem bramnym oraz XVI-wieczna miejska forteca Spitalbastei), ulice Herrngasse i Schmiedegasse z domami patrycjusza i rzemieślników, muzeum miejskie (Reichstadtmuseum), gotycki kościół farny St. Jakob z ołtarzem autorstwa Tilmanna Riemenschneidera (ok 1502-4), d. kościół franciszkanów, średniowieczny kompleks szpitala (z 1280 roku),

Augsburg – tu: osiedle Fuggerei (miasto w mieście, najstarsze osiedle socjalne świata, będące prywatną fundacją augsburskiego rodu bankierów), główna ulica Maximilianstraße (z pałacami najbogatszych mieszczan, w tym teje rodziny Fuggerów i pomnikowymi fontannami), manierystyczny ratusz z tzw. Wielką Złotą Salą, katedra biskupia (Hoher Dom z fragmentami romańskimi z X wieku i najstarszymi w całości zachowanymi witrażami świata, tzw. Oknami Proroków [Prophetenfenster] z 1140 roku), bazylika i sanktuarium St. Ulrich und Afra (z relikwiami pierwszego kanonizowanego świętego i bohatera narodowego Niemiec), ewangelicki miejski kościół St. Anna (najstarsza luterkańska świątynia świata z miejscem pobytu Lutra, dziś muzeum), dawny Pałac Biskupi (miejsce ogłoszenia „wyznania augsburskiego” w 1530 roku), miejski pałac Schaetzlera z galerią sztuki barokowej, miejskie Maximilian-Museum,

Schwangau (k. Füssen) – tu: romantyczny zamek Neuschwanstein (zbudowany jako rezydencja przez króla Ludwika II Bawarskiego w II poł. XIX wieku w malowniczym otoczeniu alpejskich szczytów, z unikatowym wystrojem wewnątrz - dziś jeden z najpopularniejszych celów turystycznych w Bawarii), wcześniejszy zamek Hohenschwangau (I połowa XIX wieku, zbudowany przez króla Maksymiliana II w stylu neogotyckim), a w samej wsi - barokowy kościół pielgrzymkowy St. Coloman.

Pozostałe miejscowości z obiektami formalnie zaliczanymi do szlaku:

- **Würzburg** - tu: dawna rezydencja biskupia (obiekt UNESCO i początkowy punkt szlaku), biskupio-książęca twierdza Marienberg, katedra St. Kilian, klasztor Neumünster, kaplica maryjna (Marienkapelle), rynek (Marktplatz), tzw. Stary Most na Menie, Muzeum Środkowej Frankonii, Muzeum Katedralne, Muzeum w Starym Spichlerzu,

- **Tauberbischofsheim** - tu: rynek z ratuszem i kamienicami patrycjatu, pałac elektorów mogunckich (Kurmainzisches Schloss), wieża Türmersturm,
- **Lauda-Königshofen** - tu: zespół staromiejski (z ratuszem i domami szachulcowymi), tzw. stary szpital (kompleks średniowieczny), średniowieczna gospoda „Pod Szczupakiem”, łaźnia miejska, muzeum Regionalne „Górna Brama” i mury miejskie, gotycki most na rzece Tauber,
- **Bad Mergentheim** - tu: zespół miasta historycznego (wokół rynku z ratuszem i domami szachulcowymi), zamek Zakonu Krzyżackiego, kościół St. Johannes, bazylika Marienkirche (gotyckie freski), gotycki most św. Wolfganga,
- **Weikersheim** – tu: historyczny rynek (ze starym ratuszem, rokokowymi studniami, gotycką farą i domami kupieckimi), renesansowy spichlerz (dziś skansen), mury miejskie z kilkoma wieżami, renesansowy zamek z zespołem ogrodowym, gotycki kościół pielgrzymkowy "Zur Schmerzensmutter",
- **Röttingen** - tu: średniowieczne fortyfikacje miejskie z wieżami, XIII-wieczny zamek Brattenstein z Muzeum Wina), romański kościół farny St. Kilian,
- **Creglingen** - tu: zespół domów kupieckich, gotycki kościół Herrgottskirche z ołtarzem maryjnym autorstwa Tilmana Riemenschneidera (ok. 1505), klasztor cysterski Frauental z XIII-wiecznym kościołem i muzeum klasztornym,
- **Schillingsfürst**, tu: barokowa rezydencja książąt Hohenlohe-Schillingsfürst, dom Brunnenhaus, wilhelmińska wieża wodna z malowidłami nawiązującymi do historii miasta,
- **Feuchtwangen**, tu: rynek (z domami mieszczańskimi, w tym domami szachulcowymi w stylu starofrankońskim), dawny kościół opacki z XIII wieku, romański krucganek (miejsce festiwalu historycznych), Muzeum Frankońskie z kolekcją sztuki ludowej,
- **Dinkelsbühl** – tu: mury miejskie (zachowane w pełnym obwodzie z 16 wieżami, licznymi basztami i 4 bramami), trzy historyczne place miejskie: Stary Plac Ratuszowy, Weinmarkt i Ledermarkt (z licznymi średniowiecznymi i nowożytnymi domami mieszczańskimi, w tym „starym” ratuszem i tzw. Domem Gustawa Adolfa), zespół średniowiecznego szpitala z teatrem „im Spitalhof”, miejski zameczek Zakonu Krzyżackiego, gotycki halowy kościół farny St. Georg, dawny klasztor karmelitów z 1290 r., muzeum miejskie „Haus der Geschichte”,
- **Wallerstein** - tu: rezydencja książąt von Wallerstein z zespołem parkowym i oranżerią, kościół wotywny Św. Trójcy, kościół parafialny St. Alban,
- **Nördlingen** - tu: zachowany w pełni obwód średniowiecznych murów (ponad 2,5 km z 5 bramami, 11 wieżami, licznymi basztami i jednym bastionem), monumentalny halowy kościół farny St. Georg z 90 metrową wieżą i cennymi renesansowymi organami, rynek (z XIII-wiecznym ratuszem, średniowiecznymi domami mieszczańskimi i późniejszymi domami szachulcowymi), miejskie budowle handlowe, w tym spichlerz, zespół średniowiecznego szpitala (XIII w.) kościół św. Salwatora z ołtarzem szkoły Wita Stwosza, muzeum miejskie, Muzeum Muru Miejskiego, Muzeum Kolei Żelaznej (miejsce startu podróży „Romantische Schiene”),
- **Harburg** - tu: zespół zamkowy Harburg (powstawał od XII do XIX wieku), szachulcowy ratusz (XV w.), dawna synagoga, kamienny most z budowlami towarzyszącymi,
- **Donauwörth** – tu ulica Reichsstraße (z ratuszem, budynkiem celnym i domem handlowym Fuggerów), gotycka fara z cennymi freskami i największym dzwonem Szwabii („Pummerin" z 1512 roku), dwór Zakonu Krzyżackiego (klasycystyczny), dawny klasztor benedyktynów (z kościołem Św. Krzyża i XI-wiecznymi relikwiami), fragmenty fortyfikacji miejskich z 3 bramami,
- **Rain** - tu: ulica Hauptstraße (z zespołem domów mieszczańskich z XVI i XVII wieku), Rynek (z rokokowym ratuszem i pomnikiem generała Tilly`ego), dawny bawarski zamek

książęcy z XV w., pierścień wałów nowożytnych fortyfikacji przekształcony w zespół parkowy (planty),

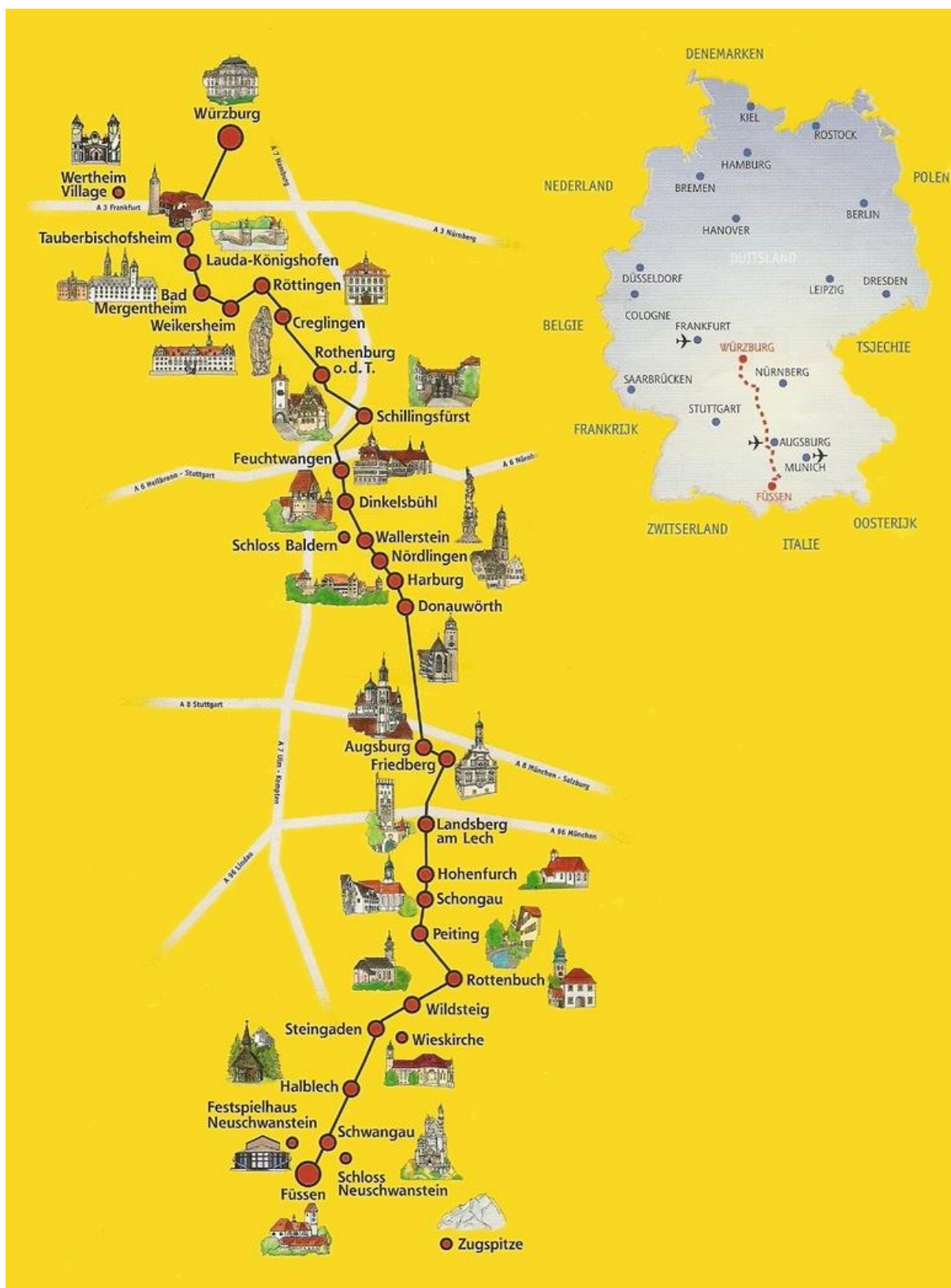
- **Friedberg** (in Bayern) - tu: zamek Wittelsbachów z muzeum zamkowym, renesansowy ratusz, historyczny cmentarz miejski z rokokowym kościołem pielgrzymkowym Herrgottsruh mieszczącym malowidła Cosmy .D. Asama, fragmenty murów z wieżami,
- **Landsberg** am Lech – tu: Bayertor, największy późnogotycki zespół bramny południowych Niemiec oraz pozostałe umocnienia miejskie z wieżami i bramami, Plac Główny (z barokowym Ratuszem z fasadą autorstwa Dominika Zimmermanna i domami mieszczącymi), gotycka fara Wniebowzięcia NMP, barokowy kościół pojezuicki Heilig Kreuz z kompleksem klasztoru i kolegium, kościół St. Johannes (dzieło D. Zimmermanna), tzw. Nowe Muzeum Miejskie,
- **Hofenfurch** – tu: historyczna wotywna kaplica flisaków St. Ursula z 1520 r. z wyjątkowo cennym późnogotyckim rzeźbionym ołtarzem, kościół parafialny Wniebowzięcia NMP (gotycki, wyposażenie rokokowe),
- **Schongau** - tu: mur miejski (budowany między XIII a XVII wiekiem z 5 bramami i licznymi wieżami), gotycki dawny ratusz (Ballenhaus), muzeum miejskie (z cenną kolekcją monet miejskich), barokowy kościół farny Wniebowzięcia NMP z chórem autorstwa D. Zimmermanna, romańska bazylika St. Michael (za miastem, ok. 1220 r),
- **Peiting** – tu: relikty rzymskiej willi wiejskiej (II do IV wieku n.e.) z łaźnią, romańsko-gotycki kościół parafialny St. Michael, barokowy kościół pielgrzymkowy „Maria unter der Egg” z rokokowym wyposażeniem i historycznym cmentarzem,
- **Rottenbuch** - tu: XI-wieczny kompleks dawnego opactwa augustianów, w nim romańsko-gotycka bazylika Narodzenia NMP (XI-XV wiek) z rokokowym wyposażeniem autorstwa artystów uznanej szkoły wessobruńskiej.
- **Wildsteig** – tu: kościół parafialny St. Jakobus z rokokowym wyposażeniem,
- **Steingaden** – tu: w samej miejscowości dawne opactwo premonstratensów z wyjątkowo cennym romańskim kościołem St. Johannes Baptist (fundacja dynastii Welfów) i romańskimi krużgankami. Poza miejscowością, w Wies (niem: Auf der Wiese - „na łące”) jedno z najświetniejszych sanktuariów Bawarii „Zum Gegeißelten Heiland” (Jezusa Ubiczowanego), potocznie nazywane Wieskirche (rokokowy kościół to ostatnie i największe dzieło genialnego architekta Dominika Zimmermanna, formalnie uznane, za światowe dziedzictwo kultury i wpisane na listę UNESCO),
- **Halblech** – tu: brak cennych obiektów materialnego dziedzictwa kultury, występują atrakcje przyrodnicze (4 górskie jeziora),
- **Füssen** – tu: kompleks tzw. Wysokiego Zamku (dawnej rezydencji biskupów Augsburga z muzeum zamkowym), dawne opactwo benedyktyńskie St. Mang z kościołem klasztornym (w nim relikwie Św. Magnusa, tutejszego misjonarza z przełomu VIII i IX wieku oraz najstarsze freski w Bawarii z X wieku, wielka owalna sala biblioteki opactwa, a także muzeum historii miasta), zespół staromiejski (z ulicą Reichenstraße z najliczniejszymi domami mieszczącymi i historycznymi gospodami oraz fragmenty fortyfikacji miejskich).

Brama klasztoru franciszkanów St. Stephan w Füssen jest punktem końcowym wszystkich tras Szlaku Romantycznego.

Mapa szlaku:

W publikowanej postaci papierowej: Mapa *Romantische Straße. Vom Main zu den Alpen*, z roku 2014, wyd. Romantische Straße Touristik Arbeitsgemeinschaft GbR.

Mapy szlaku w postaci elektronicznej dostępne w portalu www.romantischestrasse.de [dostęp: 30 lipiec 2015]

2. Dane dotyczące przebiegu badania:

Metodologia: metoda oceny potencjału turystyczno-kulturowego regionalnych szlaków tematycznych zawarta w: Mikos von Rohrscheidt A., 2010, *Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja*. Wyd. Proksenia/KulTour.pl, Kraków/Poznań.

Kwerenda literatury źródłowej i materiałów wytworzonych przez szlak oraz członków: czerwiec 2015

Ankieta szlaku, wypełniona we współpracy z przedstawicielem CEO Irmtraud Herrmann

Ankiety i zapytania waloryzacyjne w obiektach: czerwiec 2015,

Badania terenowe: 9-19 lipiec 2015

Zapytania pilotażowe i wizje lokalne: 17-25 lipiec 2015,

Przeprowadzający badanie: Armin Mikos v. Rohrscheidt,

Przedstawiciel koordynatora uczestniczący w procesie waloryzacji: Irmtraud Herrmann, Romantische Straße (Büro), 91550 Dinkelsbühl, Segringerstr.19, info@romantischestrassen.de, www.romantischestrassen.de

Badania wstępne (identyfikujące): 18-22 czerwiec 2015

Okres przeprowadzania badania głównego: 9-19 lipiec 2015

Data wypełnienia formularza: 25-29 lipiec 2015

3. FORMULARZ WALORYZACYJNY

KATEGORIA I: ORGANIZACJA SZLAKU

Dane zebrane do oceny w ramach tej kategorii pochodzą z dokumentacji własnej szlaku przekazanej badającemu w dniu 13 lipca 2015, wcześniejszej i późniejszej kwerendy przeprowadzonej przez niego w zakresie opracowań naukowych dotyczących szlaku i zbiorów zestawiających oraz popularyzujących jego ofertę, z ankiety głównej wypełnianej przy współpracy koordynatora szlaku, z ankiety skierowanej do odpowiedzialnych za ofertę turystyczną gmin przynależących do szlaku oraz z kwestionariuszy dotyczących obiektów, wypełnionych podczas wizji lokalnych.

I.A. Uzasadniona tematyżacja szlaku

I. A. a. literatura naukowa tematyżująca szlak

Monografia naukowa na temat szlaku (20 punktów)

Brak całościowych monografii aspektów kulturowych lub historycznych, istnieją opracowania dotyczące RS jako produktu turystycznego (0)

Monografia naukowa poświęcona tematyce zgodnej z tematem szlaku, zawierająca opracowanie znacznej części jego obiektów, (do dwóch pozycji) (10 za każdą)

Herbers K., 2005, Die oberdeutschen Reichsstädte und ihre Heiligenkulte, Narr Francke Attempto, Tübingen, tylko częściowa zgodność (0)

Schmidt R., 1957, Deutsche Reichsstädte, Hirner, München 1957 – częściowa zgodność (0)

Monografie o charakterze naukowym, poświęcone obiektom kluczowym szlaku*** (do 3) (3)

Fugger von Glött U., 2003, Die Fuggerei. Die älteste Sozialsiedlung der Welt, Wißner, Augsburg (3)

Stephan P., 2003, "Im Glanz der Majestät des Reiches" - Tiepolo und die Würzburger Residenz: Die Reichsidee der Schönborn und die politische Ikonologie des Barock, Konrad Verlag, Würzburg (3)

Russ S., 1983, Neuschwanstein. Der Traum eines Königs, Süddeutscher Verlag, München, (3)

Ponadto bardzo wiele innych opracowań, w tym historyczne monografie wszystkich bez wyjątku miast na szlaku.

Za podkategorię: I.A.a.: (9)

I. A. b. literatura popularna tematyzująca szlak

Aktualna literatura popularna na temat szlaku w formie osobnych opracowań (do 3 pozycji)(5 punktów za każdą)

Grebennikov A., 2012, Romantische Straße. Bayerische Pracht und Noblesse, Explorise, Berlin (5)

Bikeline Team, 2015, Radtourenbuch Romantische Straße. Von Würzburg nach Füssen, Esterbauer Rodingersdorf (5)

Kootz W., 2013, Touristischer Reiseführer Romantische Straße vom Main zu den Alpen, Willisauer Verlag, Dielheim (5)

Ponadto szereg innych opracowań

Razem za podkategorię I.A.b.: **(15)**

I. A. c. zgodność tematyczna poszczególnych obiektów z deklarowanym tematem szlaku:

Jako podstawa oceny służyła wskazana przez koordynatora mapa z opisem szlaku oraz odpowiadające jej treściowo oficjalny opis miejscowości i obiektów szlaku z portalu www.romantischestrasse.de, uzupełniane przez badanie terenowe i kwerendę miejscowych rejestrów zabytków.

Wszystkie miasta na szlaku posiadają średniowieczną przeszłość miejską, w każdym znajdują się zabytki z okresu średniowiecza lub/i epoki nowożytnej, w tym typowe dla miast. Miejscowości nie posiadające praw miejskich (Wallerstein, Rottenbuch, Steingaden, Schwangau) leżące w południowej części szlaku posiadają obiekty materialnego dziedzictwa kulturowego o formalnie uznanym statusie, w tym historyczne rezydencje monarsze lub najznacześniejszych rodów Frankonii i Szwabii.

Dwie z miejscowości na szlaku, położone w południowej jego części (z 28 ogółem) nie posiadają cenniejszych i historycznych atrakcji antropogenicznych w ogóle (Halblech) lub też istniejące obiekty nie posiadają tematycznej zbieżności z deklarowanym profilem szlaku (Wildsteig).

Wynik: 91% zgodności (15 punktów)

Suma punktów za całą podkategorię I A: **(39)**

I. B. Oznaczenie szlaku**I. B. a. oznaczenie szlaku na trasie i przy drogach dojazdowych**

Za istnienie fizycznych oznaczeń wzdłuż ciągów komunikacyjnych szlaku oraz dojazdu do 91% i więcej obiektów szlaku (20)

Wszystkie ciągi komunikacyjne samochodowe, piesze i rowerowe oraz dojazd do obiektów są fizycznie oznaczone na całej długości (20)

I. B. b. oznaczenie fizyczne bezpośrednio przy obiektach szlaku

Za istnienie fizycznych oznaczeń przy wszystkich obiektach szlaku (20)

Wszystkie obiekty są oznaczone fizycznie za pomocą logo i / lub tablic informacyjnych (20)

I.B. c. oznaczenie systemowe przebiegu szlaku

Istnienie oznaczenia przebiegu szlaku oraz jego obiektów w systemie nawigacji satelitarnej lub w innych elektronicznych systemach prowadzenia ruchu (10)

Szlak oznaczony w systemie GPS, dane do ściągnięcia na portalu szlaku

Aplikacja „Romantische Strasse App Reiseplaner“ dla systemu Android z mapą (10)

Suma punktów za całą podkategorię I B: maksymalna: **50**

I.C. Koordynacja Szlaku

I. C. a. funkcjonowanie koordynatora szlaku

Funkcjonowanie koordynatora szlaku, formalnie powołanego lub wyznaczonego do spełniania tych obowiązków (10 punktów)

Biuro Koordynacyjne Szlaku (Geschäftsstelle)

Romantische Straße Touristik-Arbeitsgemeinschaft GbR

91550 Dinkelsbühl, Seegringerstr. 19 (10)

I. C. b. dostępność koordynatora

Publiczna całoroczna dostępność danych koordynatora dla potrzeb komunikacji (5)

Tak, pod numerem telefonicznym +49 9851 / 551236

i adresem email: info@romanrischestrassen.de (5)

Publiczna, całoroczna dostępność biura koordynatora szlaku (5)

Tak (pon-pt), Romantische Straße... Dinkelsbühl, Seegringerstr. 19 (5)

I.C. c. usługi informacyjne koordynatora w odniesieniu do szlaku

Stały, całoroczny i wyłączny numer telefoniczny w określonych dniach i godzinach (5)

Biuro Koordynacyjne Romantische Straße, Dinkelsbühl, Tel. +49 9851 / 551236

Pon. – pt. 9.00 – 17.00 (5)

Obsługa w językach obcych w informacji telefonicznej szlaku (po 2 za każdy do trzech) (6)

Język angielski (2)

Język francuski (2)

Dodatkowe stałe punkty informacyjne („infokioski”) szlaku (2 za każdy do dwóch) (4)

Verkaufsbüro Romantische Straße

Am Römerhof 17, 60486 Frankfurt/Main

Tel. +49 69 719126 261(2)

I. C. d dodatkowe usługi koordynatora:

Oferowanie przez koordynatora pakietów turystycznych w zakresie oferty szlaku (koordynacja lub pośrednictwo usług pakietowych na rzecz klienta) (5)

Koordynator szlaku deleguje organizację i realizację wszystkich ponadlokalnych pakietów turystycznych stałemu partnerowi (Touring Tours & Travel) Liczba gotowych pakietów indywidualnych za rok 2015 przekracza 30 (5)

Organizowanie grupowych wycieczek po szlaku (działalność jako touroperator lokalny dla grup przyjazdowych) (5)

Koordynator szlaku deleguje organizację i realizację wycieczek grupowych po szlaku stałemu partnerowi (Touring Tours & Travel). Liczba gotowych ofert (programów wycieczek) przygotowanych na rok 2015 przekracza 10 (5)

Oferowanie usługi przewodnickiej po szlaku (2)

Usługi przewodnickie na zlecenie bezpośrednio lub za pośrednictwem koordynatora są oferowane we wszystkich poszczególnych miastach szlaku. Dla autokarowych grup zorganizowanych jest też realizowane przewodnictwo po całym szlaku niezależne od innych usług, np. pakietów lub wycieczek grupowych (2)

Oferowanie mikroeventów związanych z tematyką szlaku lub pośredniczenie w ich zamawianiu (za każdy do 5 po 1 punkcie) (5)

Koordynator pośredniczy w zamówieniach gotowych mikroeventów dla grup, jeśli znajdują się one w zamawianym pakiecie. Mikroeventy realizują lokalni partnerzy szlaku. Pakietów stałych w ofercie koordynatora jest więcej niż 5 (5)

Koordynator oraz pośredniczy ofertę lokalnych punktów informacji turystycznej, w sumie jest to blisko 100 lokalnych mikroeventów, między innymi:

Rothenburg, Historyczne przyjęcie w ratuszu przez „Kellermeister”, szefa miejskiej oberży, powiązane z uczcą i zwiedzaniem stylizowanym (1)
Wallerstein: Fürst Wallerstein Bier-World Multi-Media-Show (historyczna prezentacja multimedialna dotycząca rodu i rodzinnego browaru wraz z degustacją piwa) (1)
Nördlingen, wizyta w miejskim tradycyjnym browarze, zwiedzanie z degustacją (1)
Dinkelsbühl, „Dialog Bramny” powitanie przy zamkniętej i strzeżonej bramie miejskiej przez „markietantkę”, osobę towarzyszącą wojskom podczas wojny 30-letniej. Wprowadzenie w nastrój najważniejszych wydarzeń miejskich podczas wojny 30-letniej (1)
Augsburg, tematyczne zwiedzanie stylizowane z historycznymi scenami powiązane z wizytą w Fugger und Welser Erlebnismuseum i elementem „storytelling” (1)
Füssen-Schwangau, wędrówka górkim szlakiem króla Ludwika II między miastem a zamkami, z przewodnikiem mówiącym w dialekcie (0)
Suma punktów za całą podkategorię I C : maksymalna: **50**

I. D. Dostępność turystyczna obiektów szlaku

I. D. a. faktyczna dostępność obiektów szlaku:

Faktyczna dostępność 100% obiektów szlaku (**30 punktów**)

Stwierdzono dostępność wszystkich obiektów szlaku w podanych dniach i godzinach (30).

I.D. b. dostępność komunikacyjna obiektów szlaku:

Kryteria pełnej dostępności spełnia 100 % obiektów (**20**)

Suma punktów za całą podkategorię I D: maksymalna: (**50**)

Za całą kategorię I: 189 z 200 możliwych punktów

KATEGORIA II: OGÓLNA ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA SZLAKU

II. A. Autentyczność obiektów szlaku

Ilość obiektów oryginalnych w ogólnej liczbie obiektów szlaku przekracza 50%, zaś ilość obiektów wykreowanych specjalnie dla potrzeb turystyki nie przekracza 25 % (40 punktów)

Zgodnie z listą obiektów z części I. raportu, obejmującą w sumie 112 pozycji, szlak spełnia kryteria autentyczności: liczba obiektów oryginalnych daleko przekracza 50% (jest ich 92 ze 112). Za obiekty wykreowane dla potrzeb turystyki należy uznać tylko dwa z tej listy: (Haus der Geschichte – multimedialne muzeum w Dinkelsbühl oraz historyczne obrazy na wieży w Schillingsfürst), natomiast za obiekty wtórne można uznać pozostałe 17 muzeów, choć niektóre z nich znajdują się w historycznych wnętrzach i przynajmniej w znacznej części eksponują oryginalne pomieszczenia oraz zbiory.

Ocena: Maksymalna liczba punktów (40)

II.B. Ciągłość szlaku

Za odległość pomiędzy więcej niż 80% a mniej niż 90% obiektów szlaku, nie przekraczającą 30 km (5 punktów)

Z 27 odcinków między poszczególnymi miejscowościami z obiektami szlaku trzy odcinki przekraczają 30 kilometrów. Są to odcinki: Rain – Augsburg (41 kilometrów), Friedberg – Landsberg am Lech (40 km) oraz Landsberg - Hohenfurch (37 km). Jest to 11,10 % wszystkich odcinków. Zatem zasada zwartości szlaku zachowana jest w przypadku 88,90% odcinków badanego systemu.

II. C. Liczba obiektów należących do szlaku

a) szlak liczy powyżej 20 obiektów (**15 punktów**)

Liczba 20 obiektów jest przekroczona nawet w przypadku, gdyby za „obiekty” szlaku uznać tylko poszczególne miejscowości, których jest 28. W przypadku uznania za obiekty szlaku pojedynczych zabytków i kolekcji stanowiących jego wskazane atrakcje, ich liczba znacznie przekracza sto.

II.D. Regularna usługa transportowa zgodna z przebiegiem szlaku:

Za regularną usługę transportową łączącą bezpośrednio 100% kolejnych obiektów szlaku
Tak: istnieje własna linia autokarowa szlaku „Romantische Straße” z Frankfurtu n M. do Würzburga i dalej trasą samochodową szlaku przez wszystkie miejscowości aż do Füssen. Codzienne kursy realizowane są przez podmiot partnerski Touring Tours & Travel
(15 punktów)

II.E. Stan utrzymania poszczególnych obiektów szlaku:

Kryterium obejmuje: 1. brak zagrożeń budowlanych dla zwiedzających, 2. wyposażenie obiektów w WC i węzły sanitarne, 3. estetyczny wygląd zewnętrzny, 4. estetyczny wygląd wewnętrzny, 5. czystość bezpośredniego otoczenia obiektów.

Stan zadowalający szlaku: 100 % obiektów szlaku w stanie zadowalającym **(15 punktów)**,
Wszystkie trasy turystyczne w miejscowościach szlaku, jak również wszystkie wymienione w zestawieniu walory (atrakcje turystyczne szlaku) w tych miejscowościach są w stanie przynajmniej zadowalającym

Za całą kategorię II: 90 punktów (z możliwych 100)

KATEGORIA III : TURYSTYCZNO-KULTUROWY POTENCJAŁ OBIEKTÓW SZLAKU

III. A. Znaczenie kulturowe obiektów zgodne z tematyzacją szlaku:

Za każdy obiekt o znaczeniu międzynarodowym (do 3) (20 punktów)

Augsburg, Fuggerei, pierwsze miejskie osiedle socjalne świata, nieprzerwanie do dziś funkcjonujące według pierwotnego statutu (20)

Neuschwanstein, romantyczna rezydencja monarsza, stworzona zgodnie z ideą wizualnej i muzycznej interpretacji historii w duchu narodowym, unikatowe połączenie romantycznej wysokogórskiego krajobrazu i romantycznej architektury monumentalnej (20)

Würzburg, miejska rezydencja księząt-biskupów, najwybitniejsze dzieło niemieckiego baroku (gł. Balthasar Neumann) z pionierskimi rozwiązaniami (m.in. sklepienia muldowe)(20)

Za każdy obiekt o znaczeniu krajowym* (do 5) (10 punktów)

Harburg, zamek Harburg, jeden z największych w całości zachowanych średniowiecznych zamków Środkowej Europy (10)

Rothenburg o. d. T., jedno z najlepiej zachowanych średniowiecznych miast Niemiec, z zachowanymi praktycznie wszystkimi siedzibami miejskich instytucji średniowiecznych i nowożytnych oraz kompletnym systemem fortyfikacji (10)

Augsburg, ratusz z Wielką Złotą Salą, najwybitniejsza budowla publiczna niemieckiego manieryzmu (Elias Holl) (10)

Za każdy obiekt o znaczeniu regionalnym** (do 5) (5 punktów)

Bardzo liczne obiekty w kilkunastu miastach, m.in. wybitne budowle sakralne i rezydencjonalne, muzea regionalne z unikatowymi kolekcjami (por. cz. I Raportu, spis obiektów) (0)

Dodatkowo za każdy obiekt spośród wymienionych, będący zespołem więcej niż 2 różnych pojedynczych obiektów albo za zgrupowanie więcej niż 2 różnych obiektów na terenie jednej miejscowości lub gminy (do 3) (3 punkty)

Augsburg, osiedle Fuggerei – „miasto w mieście” - kilkadziesiąt obiektów) (3)
Suma punktów przydzielonych w tej podkategorii : maksymalna możliwa: (60)

III B. Eventy zgodne z tematem szlaku:

Wielodniowe regularne eventy tematyczne kultury wysokiej i masowej (od 2 dni trwania) w ramach szlaku (do czterech - za każdy 10 punktów)

Rothenburg o. d. T.: Reichsstadt-Festtage (dni miasta Rzeszy) (wrzesień) (10)

Rothenburg o. d. T., Historisches Festspiel Meistertrunk, impreza historyczna nawiązująca do wydarzeń z okresu wojny 30-letniej w 1631 r. oraz święto tradycyjnego rzemiosła (maj) (10)

Dinkelsbühl, Die Kinderzeche, (lipiec) historyczny festiwal dziecięcy (10)

Donauwörth, Donauwörther Reichsstraßenfest (święto historycznej ulicy, nawiązujące do jej dawnych mieszkańców i wydarzeń) (lipiec) (0)

Landsberg am Lech Reuthenfest, dzień historycznych inscenizacji przez i dla dzieci (lipiec- 10 dni), (0)

Za każdy dzień trwania jednego z wymienionych eventów tematycznych powyżej 2 dni (1 punkt za każdy dzień i event do 5 dni, maksymalnie 5 punktów)

Rothenburg o.d.T.: Reichsstadt-Festtage (3 dni) (1)

Rothenburg o.d.T., Historisches Festspiel Meistertrunk, (4 dni) (2)

Dinkelsbühl, Die Kinderzeche (10 dni) (3)

Donauwörth, Donauwörther Reichsstraßenfest (4 dni) (2)

Wielodniowe eventy na obszarze szlaku, uwzględniające temat szlaku jako jeden z podstawowych tematów (do trzech, za każdy 4 punkty)

Röttingen, Franken-Festspiele (festiwal frankoński), teatr i muzyka historyczna z regionu, (czerwiec) (4)

Röttingen, Gauvolksfest, powiatowy festyn historii i tradycji, (sierpień -4 dni) (4)

Lauda-Königshofen, Weinfest in Alt-Lauda, święto wina (czerwiec - 3 dni)(4)

Bad Mergentheim, regionalny festyn historii i tradycji (przełom lipca i sierpnia - 3 dni) (0)

Würzburg, Weindorf Würzburg, święto wina frankońskiego i tradycji kulinarnych miasta i regionu, (maj – 10 dni) (0)

Augsburg, Freilichtbühne am Roten Tor, festiwal historycznego dramatu w dialektach szwabskim i bawarskim przełom lipca i sierpnia - 6 dni) (0)

Landsberg am Lech, Landsberger Wiesn, historyczny i kulinarny festyn miejski (czerwiec – 3 dni) (0)

Schongau, Volksfest, festyn historii i tradycji (wrzesień - 5 dni) (0)

Peiting, Schmankerltage, tradycyjna regionalna impreza kulinarna (czerwiec - 4 dni) (0)

Jednodniowe regularne eventy tematyczne kultury wysokiej i masowej* w ramach szlaku (za każdy 5 punktów)

Tauberbischofsheim, Altstadtfest, festyn historyczno - muzyczny - kulinarny (lipiec) (5)

Donauwörth - Schwäbischwerder Kindertag (inscenizacja historii miasta) (5)

Augsburg, Friedensfest (święto ogłoszenia pokoju - od 1650 roku) (5)

Schwangau, Colomansfest, tradycyjny odpust ze świętem osady, błogosławieństwo koni i konna parada (1 dzień – niedziela po 11. października) (5)

Füssen, Füssener Stadtfest, święto historii i tradycji miasta, (sierpień, 1-2 dni) (5)

Mikroeventy w ramach obiektów na zamówienie (każdy do pięciu w skali szlaku) (4 punkty)

Lauda-Königshofen, Rebgut Die Weinherberge, prezentacja i degustacja wina i potraw lokalnych w historycznej atmosferze (4)

Augsburg, Renaissance Mahl (częściowo inscenizowana uczt historyczna z „udziałem” legendarnego bankiera cesarza, Jakuba Fuggera) ze stylizowanym zwiedzaniem miasta (4)

Landsberg am Lech, Meisterwerk Chocolaterie, pokaz tradycyjnej sztuki cukierniczej z warsztatami tematycznymi i degustacją (4)

Schongau, Ballenhaus, historyczna biesiada „Zu Gast bei den Ratsherrn” i nocna wędrówka przez miasto (4)

Schwangau, przejazd wozem historycznym lub bryczką od miejscowości do obu zamków królewskich (stromy podjazd pod górę do Neuschwanstein) (4)

Szereg innych mikroeventów w pozostałych miejscowościach szlaku

Czynne grupy rekonstrukcji historycznej, związane z obiektami i zgodne z tematyką szlaku (za każdą do 5) (6 punktów)

Rothenburg, około 20 (!) tzw. Festspielgruppen (grup poszczególnych środowisk aktorów miejskiego święta, w tym Beutelschneider, Hauptwache, Junge Schar i inni). W sumie w grupach rekonstrukcyjnych uczestniczy blisko 700 mieszkańców jedenastotysięcznego miasteczka, co jest niemieckim ewenementem (6)

Dinkelsbühl, Schar der Kinderlore, Knabenbatallion i inne grupy (6)

Landsberg am Lech, dziecięca grupa inscenizacji historycznych (6)

Schwangau, Schwangauer Trachtengruppe, udział w festynach historycznych (6)

Ponadto szereg innych grup w tych i innych miejscowościach szlaku.

Suma punktów w tej kategorii – maksymalna: **(40)**

III.C. Dodatkowe atrakcje tematyczne w obiektach szlaku (do 4) (po 5 punktów)

W zgodzie z profilowym ukierunkowaniem szlaku (uwzględniającym historyczną substancję miast) za obiekty szlaku uważane są zarówno same średniowieczne i nowożytne fragmenty miast wymienionych w cz. I (przebieg szlaku), jak i obiekty, instytucje wyliczone z nazwy i związane z nimi procesy oraz tradycje.

Wallerstein: prezentacja i degustacja piwa „Zwickel” warzonego tradycyjnymi metodami, którego produkcję wznowiono w ramach szlaku dla wzmocnienia kulinarnego aspektu regionalnego dziedzictwa (5)

Feuchtwangen, Kreuzgangspiele, festiwal teatralny starszych sztuk niemieckich, czwiersierpień (w sumie 5 dni) (0)

Lauda-Königshofen, (Beckstein) Vintasticum (dzień doświadczeń wina frankońskiego, tradycyjnego produktu miasta i okolicy) wędrówka - warsztaty - degustacja (5)

Nördlingen, conocny okrzyk strażnika wieży „Daniel” „So G'sell So!“ nawiązujący do uratowania niestrzeżonego miasta przed żądnym łupów pobliskim arystokratą (1440 r.) (5).

Ponadto szereg atrakcji powiązanych z tematyką szlaku w kilku innych miejscowościach.

Suma punktów w tej kategorii: maksymalna **(20)**

III D. Znaczenie historyczne obiektów szlaku:

Za każdy obiekt o znaczeniu międzynarodowym (do 2) (10 punktów)

Augsburg, dawny Pałac Biskupi (kluczowe miejsce historii Reformacji) (10)

Za każdy obiekt o znaczeniu krajowym* (do 3) (5 punktów)

Nördlingen, miejsce zwycięstwa wojsk cesarskich nad Szwedami i protestantami w 1634 roku, punktu zwrotnego w wojnie 30-letniej decydującego o zakończeniu jednego z jej etapów (5)

Augsburg, fortyfikacje miejskie, kluczowa dla ocalenia kraju obrona miasta przed Węgrami w 955 oraz pole zwycięskiej bitwy na Lechfeld pod miastem (5),

Za każdy obiekt o znaczeniu regionalnym** (do 3) (2 punkty)

Rain, miejsce bitwy podczas wojny 30-letniej (1632 r.) i śmiertelnej rany gen Tilly`ego (0)

Würzburg, Twierdza Marienberg i pałac biskupi, rezydencja władców Frankonii, miejsce wielu wydarzeń o regionalnym znaczeniu (0)

Donauwörth, bitwa na Schellenbergu z Anglikami i ich aliantami w 1704 roku - decydująca klęska Bawarii w tzw. wojnie o sukcesję hiszpańską (0)

Dodatkowo za każdy obiekt spośród wymienionych, będący zespołem więcej niż 2 różnych pojedynczych obiektów albo za zgrupowanie więcej niż 2 różnych obiektów na terenie jednej miejscowości lub gminy (do 3) (2 punkty)

Augsburg, kompleks obiektów dawnego Pałacu Biskupiego (2)

Suma punktów przydzielonych w tej podkategorii: maksymalna: **(20)**

III.E. Znaczenie biograficzne obiektów szlaku:

Za każdy obiekt związany z postacią o znaczeniu międzynarodowym (do 2) (10 punktów)

Augsburg, Martin Luther, Fugger-Palais (miejsce kluczowej dyskusji teologicznej) oraz kościół Św. Anny (miejsce pobytu i pierwszej liturgii ewangelickiej) (10),

Za każdy obiekt związany z postacią o znaczeniu krajowym (do 3) (3 punkty)

Würzburg, Julius Echter von Mespelbrunn, książę-biskup, przywódca ideowy i polityczny niemieckiej kontrreformacji, inicjator i współtwórca Ligi Katolickiej na przedpolu wojny 30-letniej: twierdza Marienberg (rezydencja) i katedra, miejsce działania i pochówku (3),

Augsburg, - Św. Ulryk, bohater narodowy Niemiec z wieku X, katedra i bazylika St. Ulrich und Afra miejsca długoletniej działalności publicznej oraz pochówku (3),

Za każdy obiekt związany z postacią o znaczeniu regionalnym* (do 3) (1 punkt)

Schwangau, zamki Hohenschwangau i Neuschwanstein, ten ostatni to ukochane miejsce i największa ideologiczna inwestycja Ludwika II, króla Bawarii i miejsce jego wymuszonej abdykacji (1)

Za każdy obiekt związany z postacią znaczącą w danej dziedzinie** (do 3) (1 punkt)

Steingaden, Wies, Dominik Zimmermann, wybitny architekt epoki i stylu rokoka (0)

Würzburg, rezydencja, Balthasar Neumann, wybitny architekt epoki i stylu baroku (0)

Rothenburg, kościół St. Jakob, Tilman Riemenschneider, wybitny artysta późnego gotyku (0)

Augsburg, Muzeum w Pałacu Fuggerów (dzieła) - Hans Holbein Starszy, ponadto dom rodzinny malarza na starym mieście (0)

Dodatkowo za każdy obiekt spośród wymienionych, będący zespołem więcej niż 2 różnych pojedynczych obiektów albo za zgrupowanie więcej niż 2 różnych obiektów z tej grupy na terenie jednej miejscowości lub gminy (do 3) (2 punkty)

Schwangau, obydwa zamki (2)

Augsburg, w przypadku Św. Ulryka i M. Lutra - po dwa miejsca (2)

Würzburg, dwa miejsca (2)

Suma punktów przydzielonych w tej podkategorii: maksymalna: **(20)**

III F. Związek obiektów szlaku z dziejami religii lub posiadanie aktualnego znaczenia dla życia religijnego

Za każdy obiekt o znaczeniu międzynarodowym (do 2) (10 punktów)

Augsburg, stary Pałac Biskupi, miejsce uchwalenia i ogłoszenia „Confessio Augustana” (wyznania augsburskiego) w 1530 roku (10)

Augsburg, kościół Św. Anny - miejsce sprawowania pierwszej liturgii ewangelickiej w światowych dziejach Reformacji (10)

Za każdy obiekt o znaczeniu krajowym* (do 3) (5 punktów)

Würzburg, katedra, siedziba diecezji z katedrą biskupią (5)

Augsburg, katedra, siedziba diecezji z katedrą biskupią (5)

Za każdy obiekt o znaczeniu regionalnym** (do 3) (3 punkty)

Wies k. Steingaden, Wieskirche, funkcjonujące regionalne sanktuarium katolickie (3)

Füssen, kościół dawnego opactwa St. Mang z sarkofagiem misjonarza regionu, św. Manga (3)

Augsburg, bazylika St. Ulrich und Afra, diecezjalne sanktuarium z kaplicą grobową i relikwiami Św. Ulryka, bohatera narodowego i współpatrona Niemiec i Szwabii (3)

Dodatkowo za każdy obiekt spośród wymienionych, będący zespołem więcej niż 2 różnych pojedynczych obiektów albo za zgrupowanie więcej niż 2 różnych obiektów z tej grupy na terenie jednej miejscowości lub gminy (do 3) (2 punkty)

Augsburg, 4 obiekty (2)

Suma punktów przydzielonych w tej podkategorii: **maksymalna (20)**

III G. Znaczenie obiektów szlaku lub miejscowości położonych na szlaku dla innego typu turystyki kulturowej niż wskazany w temacie szlaku albo uwzględniony w pozostałych podkategoriach:

Za każdy obiekt o znaczeniu międzynarodowym (do 2) (10 punktów)

Augsburg, Muzeum firmy M.A.N. z pierwszym eksperymentalnym silnikiem autorstwa założyciela, augsburczyka Rudolfa Diesla, turystyka industrialna (techniki) (10)

Za każdy obiekt o znaczeniu krajowym* (do 3) (5 punktów)

Würzburg, twierdza Marienberg, turystyka militarna (5)

Augsburg, dom rodzinny i muzeum Bertolta Brechta, turystyka literacka (5)

Za każdy obiekt o znaczeniu regionalnym** (do 3) (3 punkty)

Rothenburg, system fortyfikacji średniowiecznych i nowożytnych, turystyka militarna (0)

Rothenburg, Weihnachtsmuseum, turystyka regionalna (0)

Röttingen zamek Brattenstein, Weinbaumuseum (m. uprawy wina) – turystyka kulinarna (0)

Nördlingen, Eisenbahnmuseum (skansen kolejowy), turystyka industrialna (techniki)(0)

Dinkelsbühl, Museum der 3. Dimension (muzeum trzeciego wymiaru), turystyka techniki (technologii) (0)

Dodatkowo za każdy obiekt spośród wymienionych, będący zespołem więcej niż 2 różnych pojedynczych obiektów albo za zgrupowanie więcej niż 2 różnych obiektów z tej grupy na terenie jednej miejscowości lub gminy (do 3) (2 punkty)

Augsburg, 2 obiekty (2)

Suma punktów przydzielonych w tej podkategorii: **maksymalna: 20**

III.H. Związek poszczególnych obiektów szlaku lub miejscowości na szlaku z innymi grupami etnicznymi albo z historią innych narodów: (w sumie do 2 obiektów dla danej grupy narodowej, przy uwzględnieniu maksimum 3 różnych grup narodowych):

Za każdy obiekt lub grupę obiektów o znaczeniu ogólnokrajowym (narodowym) dla danego narodu (5 punktów)

Nördlingen, (Szwedzi), miejsce ważnej dla historii Szwecji bitwy w 1634 roku, punktu zwrotnego w wojnie 30-letniej (5)

Augsburg, (Francuzi), miejsce życia i nauki Napoleona III podczas przymusowej emigracji w młodości (1817-23) tu mieszkał i uczęszczał do Gimnazjum Św. Anny, wówczas w pomieszczeniach przy kościele St. Anna (5)

Augsburg i podmiejski Lechfeld (Węgrzy) miejsce decydującej bitwy, która była zwrotnym punktem w dziejach Węgrów przez oficjalnym założeniem państwa (5)

Za każdy obiekt o znaczeniu regionalnym* lub w jednej dziedzinie dla grupy narodowej (3)

Augsburg, (obywatele Izraela i Żydzi), największa synagoga w Szwabii i jedna z największych zachowanych w całych Niemczech (0)

Würzburg (obywatele Izraela i Żydzi), Jüdischer Friedhof (cmentarz żydowski) z zabytkami sztuki sepulkralnej i nagrobkami osób ważnych w skali regionu (0)

Rain, (Szwedzi), pole zwycięskiej bitwy armii szwedzkiej z 1632 roku (0)

Creglingen, (Żydzi) - Jüdisches Museum / muzeum żydowskie (0)

Dodatkowo za każdy obiekt spośród wymienionych, będący zespołem więcej niż 2 różnych pojedynczych obiektów albo za zgrupowanie więcej niż 2 różnych obiektów z tej grupy na terenie jednej miejscowości lub gminy (do 3) (2 punkty)

Augsburg, 3 obiekty (2)

Suma punktów w tej podkategorii: **17**

III.I. Dodatkowe punkty za ofertę wszystkich obiektów wpisanych powyżej klas:

Za stałych przewodników obiektowych w j. polskim (za pierwsze pięć) (po 2 punkty)
Würzburg (2), Rothenburg (2), Dinkelsbühl (2), Augsburg (2), Schwangau (2 - oba zamki) oraz kilkanaście innych miejscowości: przewodnicy miejscy oprowadzają po wszystkich obiektach szlaku w danej miejscowości (10)

Za minimum dwa języki obce w ofercie przewodników obiektowych (w pierwszych pięciu) (po 1 punkcie),

We wszystkich wymienionych miastach minimum po 3 języki obce, zawsze angielski i francuski, często japoński, w Augsburgu – 11 języków, w Schwangau – 6 języków (5)

Przewodniki elektroniczne po obiekcie (za pierwsze pięć obiektów) (2 punkty),

Schwangau (Hohenschwangau i Neuschwanstein - 2), Rothenburg (całe miasto - 2), Augsburg (wszystkie obiekty szlaku i inne w mieście - 2), Würzburg (wszystkie obiekty szlaku i inne w mieście- 2), Füssen (2), Dinkelsbühl (miasto i muzeum- 2) (10),

Za wersje obcojęzyczne przewodników elektronicznych (przynajmniej dwie wersje obcojęzyczne, w maksimum trzech obiektach) (dodatkowo po 1 pkt),

Za ofertę zwiedzania fabularyzowanego lub stylizowanego na zamówienie w obiektach lub miejscowościach szlaku (do 5, po 4 punkty za każdą),

Würzburg (kilka ofert - 4), Rothenburg (kilka ofert - 4), Nördlingen (4), Augsburg (kilka ofert - 4) Dinkelsbühl (4), Ponadto w kilku innych miejscowościach szlaku (20)

Za własny materiał informacyjny w obiekcie (poza książkami, albumami i filmami) (do 10 obiektów - 1 pkt od obiektu),

We wszystkich miejscowościach szlaku (28), w sumie w około 60 obiektach (10)

Własny materiał informacyjny w obiekcie w przynajmniej dwóch językach obcych w pierwszych pięciu obiektach (po 1 punkcie),

W 21 miejscowościach szlaku przynajmniej dodatkowo w języku angielskim i francuskim, często także w japońskim i hiszpańskim (5)

Za sklep obiektowy lub infokiosk, oferujący przedmioty związane z tematem obiektu lub obiektu i szlaku (za każdy do 5) (3 punkty),

Würzburg, Residenz (3), Rothenburg, kilka (3), Dinkelsbühl, Haus der Geschichte (3), Augsburg, Fuggerei (3), Schwangau, w osadzie, w obu zamkach (3), ponadto kilka innych sklepów, w tym w muzeach na szlaku.

Suma punktów dodanych w tej podkategorii: **maksymalna: 30.**

III.J. Punkty dodatkowe za obiekty unikatowe:

Za każdy obiekt z Listy Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO w ramach szlaku lub w miejscowości/gminie, przez którą przebiega szlak (25)

Würzburg, Rezydencja (UNESCO) (25)

Wieskirche, kościół pielgrzymkowy (UNESCO) (25)

Za każdy obiekt unikatowy w skali światowej (do 3) (10 punktów)

Augsburg - Fuggerei, najstarsze osiedle socjalne świata z unikatowym statutem przestrzeganym nieprzerwanie od blisko 500 lat (10)

Schwangau - zamek Neuschwanstein, romantyczny zamek historycznego monarchy z programem inspirowanym osobistym światopoglądem inwestora oraz dziełem jednego kompozytora (R. Wagnera) (10)

Augsburg, katedra, najstarsze w całości zachowane witraże świata („Prorocy”)(0)

Suma punktów dodanych w tej podkategorii – maksymalna: **50**

Za całość kategorii III: 0-300 punktów

KATEGORIA IV: OBSŁUGA WŁASNA SZLAKU**IV. A. Informacja i promocja szlaku:**

Działanie własnego aktualizowanego portalu internetowego szlaku (10 punktów)

www.romantischestrasse.de, aktualizowany codziennie(10)

Wersje obcojęzyczne portalu internetowego szlaku (do 3 wersji) (za każdą po 3 punkty)

Wersje: angielska, francuska, włoska, hiszpańska, portugalska, japońska (9)

Każda samodzielna autoryzowana strona internetowa obiektu należącego do szlaku, pozostająca w połączeniu z portalem szlaku (do 10 obiektów i stron: za 3 pierwsze po 3 punkty, następne 7 - po 1 punkcie)

28 stron turystycznych miast i gmin – członków szlaku, każdorazowo połączone z portalem szlaku, ponadto kilkadziesiąt stron poszczególnych obiektów (9 + 7)

Wersje obcojęzyczne na portalach internetowych obiektów (liczone na maksimum 5 portalach obiektów do 2 wersji - każda po 1 punkcie)*.

*Dla celów analizy za obiekty przyjęto miasta z wieloma obiektami reprezentowane przez swoje organizacje turystyczne lub pojedyncze obiekty w mniejszych miejscowościach

Congress Tourismus Würzburg (ang.) (1); Tourismus Rothenburg, (ang., hiszp.(2); Regio Augsburg Tourism (ang, wł.). (2); Füssen Tourismus (ang, włoska, chińska) (2); Schwangau (ang., fr., wł., hol., hiszp., chiń.) (2). Ponadto strony pojedynczych obiektów mają do 6 wersji językowych, niemal zawsze angielską. Jednak w niektórych znaczących dla systemu miastach (jak Dinkelsbühl i Landsberg) brak jakiegokolwiek obcej, nawet angielskiej wersji strony (9)

Dokumentalne filmy telewizyjne poświęcone szlakowi lub tematowi szlaku, zrealizowane w ciągu ostatnich 2 lat przed badaniem (do 3 - każdy po 5 punktów)

Romantische Straße stellt sich vor (5)

Romantische Straße - Deutschlands älteste Ferienstraße (5)

Romantische Straße - Deutschlands älteste Ferienstraße (5)

Nostalgische Geburtstagsreise im Stil der 50-er Jahre über die Romantische Straße (5)

Dokumentalne filmy telewizyjne o poszczególnych obiektach szlaku, zrealizowane w ciągu ostatnich 2 lat przed badaniem (do 4 filmów – po 2 punkty)

Füssen (2013), Neuschwanstein (2013) (2 + 2)

Füssen (2013), Neuschwanstein (2013) (2 + 2)

Książki o szlaku, przewodniki po szlaku (do 3 wydanych w ostatnich 3 latach, poza wymienionymi w kategorii I. A) (po 3punkty)

Hikeline-Team, 2010, 2014, Fernwanderweg Romantische Straße 1. Von Würzburg nach Donauwörth, Esterbauer, Rodingersdorf (3)

Hikeline-Team, 2010, 2014, Fernwanderweg Romantische Straße 2. Von Donauwörth nach Füssen, Esterbauer, Rodingersdorf (3)

Imhof, von, B., 2015, Genuss und Kulinarik an der Romantischen Straße, seria: Merian guide, Travel House Media, Nürnberg (3)

Dodatek za obcojęzyczne wersje książek i przewodników (do 2 pozycji i 4 wersji językowych - po 2 punkty)

Brak obcojęzycznych przewodników po całym szlaku, wydanych w ostatnich 3 latach, jednak starsze pozycje można ściągnąć z internetu za pośrednictwem portalu szlaku (0)

Albumy o szlaku (do 2 wydań - po 2 punkty),

Mader F., 1991 (I. wyd.), Romantische Straße Landschafts Bilderbuch, Bayerische Verlagsanstalt, Bamberg (2)

Bildführer Romantische Straße, 2009, 2012, Willi Sauer Verlag, Dielheim (2)

Dodatki za wersje językowe albumów lub stosowane w albumach (za album i język) (1 punkt)

Bildführer Romantische Straße, 2009, 2012, Willi Sauer Verlag, Dielheim (osiem wersji językowych (1))

Brak nowych wydań (0)

Książki, albumy, filmy video o poszczególnych obiektach (do 5 - po 3 punkty)

Würzburg Stadtführer. Taschenbuch (3)

Rothenburg, Stadtführer (3)

Dinkelsbühl - Stadtführer mit 56 Aufnahmen / mit Plan & Wanderkarte (3)

Stadtführer Augsburg (3)

Landsberg am Lech: Geschichte und Kultur (3)

Schlossführer Neuschwanstein, Hohenschwangau, (książka, film wideo) (0)

Ponadto szereg innych.

Samodzielny udział szlaku w światowych prestiżowych targach turystycznych w ciągu ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (za każde stoisko do trzech - po 4 punkty)

ITB Berlin (corocznie, ostatnio 2015), (4)

DZT Mediolan (co dwa lata – ostatnio 2015) (4)

FITUR Madrid, (co dwa lata – ostatnio 2014) (4)

Ponadto szereg innych targów i workshopów turystycznych w Europie i Azji (Japonia, Korea Południowa)

Samodzielny udział poszczególnych obiektów szlaku w światowych prestiżowych targach turystycznych w ostatnich 12 miesiącach (każde stoisko w roku do trzech - 2 punkty)

Bayerische Königsschlösser (Neuschwanstein, Hohenschwangau, ITB Berlin 2015) (2)

Regio Augsburg Tourismus GmbH w imieniu miasta Augsburg, ITB Berlin (2)

Samodzielny udział poszczególnych obiektów szlaku w krajowych targach turystycznych* w ciągu ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (każde stoisko do trzech - 1 punkt)

Füssen Tourismus und Marketing, Tour-Natur Düsseldorf 2014 (1)

Wydawanie regularnych publikacji o charakterze promocyjnym (za pierwsze 2 w ciągu ostatnich 12 miesięcy – po 2 punkty)

Wir sind Echt. Die Romantische Straße, 2015 (2)

Romantische Straße. Romantic Road Coach 2015 (2)

Romantische Straße. Reiseplaner 2015 (2)

Schlemmerreise Romantische Straße Zabert Sandmann Verlag, München 2014 (przewodnik kulinarny po szlaku) (0)

Zorganizowanie podróży/wizyty medialnej po szlaku lub większości jego obiektów w ciągu ostatnich 2 lat (8 punktów)

W roku 2014 - dwie podróże medialne, w roku 2015 - dotychczas jedna. Uczestnicy: dziennikarze radiowi, blogerzy turystyczni, autorzy książek i kolumn prasowych, pośrednicy turystyki zorganizowanej z Niemiec, krajów hiszpańskojęzycznych i Azji (8)

Zorganizowanie konferencji naukowej lub popularyzacyjnej, związanej z tematem szlaku w ciągu ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (4 punkty)

Marzec 2015 - warsztaty tematyczne w Rzymie, lipiec 2015: RDA Workshop, Köln (4)

Inne formy promocji szlaku (5)

Webinar (seminarium online) w roku 2014, przewidziane także w roku 2015 (5)

Akcja plakatowa (bilboardy) na terenie Niemiec, 2014 (0)

Newsletter szlaku – regularnie rozsyłany do zapisanych abonentów (0)

Całość punktów za tę podkategorię: **maksymalna: 45**

IV. B. Oferty wypraw po szlaku:

Stałe oferty wycieczek na szlaku lub znacznej jego części (za każdą do 3) (5 punktów)

Touring Tours & Travel, wersja 3-dniowa (5)

Touring Tours & Travel, wersja 5-dniowa (5)

Touring Tours & Travel, wersja 7-dniowa (5)

Oferty wycieczek grupowych na zamówienie* (za każdą ofertę do 3) (3 punkty)

Touring Tours & Travel, Frankfurt n. M., kilkanaście ofert, m.in. Oldtimer Bus Rundfahrten (wykonywana przez autokary retro) (0)

Oznaczone trasy rowerowe, wodne lub konne w ramach szlaku, zbieżne z jego tematyką (pierwsze 3, po 4 pkt)

Radweg Romantische Straße, własna trasa rowerowa wzdłuż całego szlaku (4)

Oznaczone trasy piesze w ramach szlaku, zbieżne z jego tematyką (pierwsze 3 - po 4 punkty)

Weitwanderweg Romantische Straße, własna trasa piesza wzdłuż całego szlaku (4)

Historyczna, funkcjonująca stale linia kolejowa lub żegluga, towarzysząca szlakowi (5 punktów)

Würzburg – Feuchtwangen – Augsburg – Schongau – Füssen z koordynowanym rozkładem jazdy wybranych pociągów powiązanych z autokarami Romantic Road Coach, obsługiwana przez historyczne lokomotywy i szynobusy (5)

Całość punktów za tę podkategorię – maksymalna: **(20)**

IV. C. Oferta pakietowa turystyki kulturowej:

Pakiety turystyczne, związane z tematem szlaku jako całości lub znacznej jego części (każdy do 4) (5 punktów)

Romantische Straße, Wandern für Individualisten – pakiet dla indywidualnych turystów pieszych (5) (od 5 dni) (5)

Romantische Straße, Bus- Radeln für Individualisten (pakiet kombinowany autokarowo-rowerowy)(od 3 dni) (5)

Romantische Straße, Self-Drive Tour dla posiadających własny samochód (5 dni) (5)

Romantische Straße, Romantic Road & Rothenburg (2-3 dni) (5)

Romantische Straße, Romantic Road & Royal Castles (4 dni) (0)

Oraz kilka innych pakietów oferowanych przez Touring Tours & Travel (0)

Pakiety dla poszczególnych obiektów szlaku*, nie związane z całością szlaku (każdy do 4) (4)

Kilka pakietów obiektów szlaku, będących jednocześnie rezydencjami lub współpracujących z hotelami (0)

Pakiety dla miejscowości leżących na szlaku**, zawierające zwiedzanie obiektów szlaku (za każdy do 4) (3 punkty)

Kilkaset pakietów lokalnych w 23 miejscowościach szlaku (0)

Całość punktów za tę podkategorię – **maksymalna: (20)**

IV. D. Inne elementy obsługi turystycznej:

Działanie własnej organizacji turystycznej szlaku (LOT) (10)

Romantische Straße Touristik Arbeitsgemeinschaft GbR (10)

Istnienie uprawnień przewodnickich na szlak (5)

W Niemczech nie istnieje państwowa regulacja przewodnictwa, jednak funkcjonują przewodnicy po szlaku, przygotowani i zatrudniani przez Touring Tours & Travel (5)

Istnienie własnej literatury periodycznej (czasopismo szlaku, wychodzące przynajmniej dwa razy w roku - 5 punktów)

brak (0)

Całość punktów za tę podkategorię: **maksymalna (15)**

Za całość kategorii IV: maksymalna: 100 punktów

KATEGORIA V: POZOSTAŁA OFERTA SPĘDZANIA WOLNEGO CZASU NA OBSZARZE SZLAKU

Dane zebrane do oceny w ramach tej kategorii pochodzą z opracowań na temat geografii turystycznej Niemiec lub poszczególnych regionów, z ogólnodostępnych informatorów turystycznych regionów i miejscowości oraz z aktualnych roczników statystycznych (liczba ludności).

V A. Inna oferta turystyczno-kulturowa na obszarze szlaku:

V. A. a. muzea poza szlakiem lub poza tematem szlaku:

O znaczeniu krajowym (do 3) (po 4 punkty)

Augsburg, Muzeum literackie Bertolta Brechta w domu rodzinnym (4)

Würzburg, Dom-Museum (muzeum katedralne) (4)

Nördlingen, Rieskrater-Museum (muzeum przyrodnicze krateru meteoru) (4)

O znaczeniu regionalnym* (do 3) (po 3 punkty)

Augsburg, Muzeum der Puppenkiste (kultowego kabaretu kukielkowego) (0)

Rothenburg o. d. T, Deutsches Weihnachtsmuseum (Muzeum Bożego Narodzenia) (0)

Landsberg am Lech, Historisches Schuhmuseum (muzeum obuwia) (0)

O znaczeniu lokalnym** (do 4) (po 1 punkcie)

Tauberbischofsheim, Schulmöbel-Museum, muzeum mebli szkolnych (0)

Nördlingen, Muzeum Im"augenblick"-multimedialna wystawa ostatnich 100 lat historii miasta (0)

Ponadto kilkadziesiąt innych muzeów lokalnych w 22 z 28 miejscowości szlaku (0)

V. A. b. inne atrakcyjne dla turystyki kulturowej obiekty w miejscowościach szlaku:

O znaczeniu międzynarodowym lub krajowym (do 3 na całym szlaku) (po 5 punktów)

Creglingen, poza miastem: relikty celtyckiego grodu Finsterlohr (około 100 v. Chr.) (5)

Augsburg: Muzeum Rzymskie z relikwiami Augusty - dawnej stolicy prowincji Recji (5),

O znaczeniu regionalnym (do 3 na całym szlaku) (po 3 punkty)

Schongau, Märchenwald (tematyczny park bajek) (3)

Wallerstein, Wallersteiner Felsen:65-metrowa skała z punktem widokowym na krater Ries (3)

Augsburg, Mozart-Haus, dom rodzinny Leopolda Mozarta (ojca Amadeusza) z rodzinną ekspozycją biograficzną (3)

Ponadto szereg innych obiektów o znaczeniu regionalnym.

O znaczeniu lokalnym* (do 4 na całym szlaku) (po 1 punkcie)

Landsberg am Lech, Mutterturm - romantyczna wieża wzniesiona przez malarza sir Huberta von Herkomera z kolekcją jego dzieł (0)

Schillingsfürst (Faulenberg), romański kościół Św. Sykstusa (0)

Ponadto kilkadziesiąt innych walorów w przestrzeni szlaku.

V. A. c. lokalne (miejskie lub gminne) trasy turystyczne o tematyce historycznej lub kulturowej:

Materialne (spełniające wszystkie kryteria tras materialnych) (do 5) (po 4 punkty)

Lauda-Königshofen (Beckstein) Historische Kelter - dydaktyczna trasa wina (4)

Wirtualne z dostępnymi publikowanymi opisami lub oznaczone w terenie* (do 5, po 2 punkty)

Würzburg, Walking tour Würzburg (2)

Rothenburg, Walking Tour (2)

Feuchtwangen, Rundgang durch Feuchtwangen (2)

Dinkelsbühl, Stadtrundgang (2)

Augsburg, Stadtour Augsburg (0)

Ponadto kilkanaście tras w innych miastach szlaku. Wymienione trasy w dużej części oznaczono „in situ”, jednak nie są koordynowane, co klasyfikuje je jako wirtualne.

V. A. d. eventy poza tematem szlaku:

Regularne eventy kultury wysokiej lub masowej o znaczeniu międzynarodowym lub krajowym, odbywające się na terenie gmin, przez które przebiega szlak (do trzech, po 5pkt)

Würzburg, Internationales Africa-Festival (międzynarodowy, muzyczny) (5)

Rothenburg, Taubertal Open Air Festival, międzynarodowy, muzyczny (5)

Augsburg, Brecht-Festival (międzynarodowy, profil teatralno-muzyczno-filmowy) (5)

Regularne eventy kultury wysokiej lub masowej o znaczeniu przynajmniej regionalnym, odbywające się na terenie gmin, przez które przebiega szlak (do trzech*, po 3 punkty)

Nördlingen, Citta-Slow-Festival (kulinarny) (0)

Augsburg, Plärrer, regionalny festyn ludowy (0)

Friedberger Musiksommer (0)

Landsberg, Snowdance Independent Filmfestival (0)

Ponadto szereg innych w kilku miejscowościach szlaku.

Grupy rekonstrukcji historycznej, czynne w gminach, przez które przebiega szlak, nie związane z tematem szlaku ani jego obiektami** (za każdą do 3 – po 2 punkty)

Würzburg, Heimat-und Trachtenverein 1903 Würzburg e.V. (grupa rekonstrukcji tradycji i stroju dolnofrankońskiego) (0)

Augsburg, Populares Vindelicenses – grupa rekonstrukcji okresu rzymskiego (0)

Schwangau, Schwangauer G`wand, grupa rekonstrukcji tradycji i stroju bawarskiego (0)

Ponadto szereg innych grup w innych miejscowościach szlaku.

Suma punktów w całej podkategorii V.A.: **maksymalna: 40**

V B. Pozostała oferta kulturowa na obszarze szlaku:

V. B. a. atrakcje kulturalne i rozrywka na szlaku:

Funkcjonujące stale placówki teatralne w miejscowościach (gminach) szlaku (za pierwsze trzy obiekty) (po 2 punkty)

Würzburg, Mainfranken Theater (2)

Rothenburg, Toppler Theater (2)

Dinkelsbühl, Theater im Spitalhof (2)

Augsburg, Theater Augsburg (0)

Filharmonia w miejscowościach szlaku (za pierwsze trzy obiekty) (po 2 punkty)

Würzburg, Philharmonisches Orchester Würzburg (2)

Augsburg, Augsburger Philharmoniker (2)

Opera w miejscowościach szlaku (za pierwsze trzy) (2 punkty)

Würzburg, Mainfranken Theater (2)

Augsburg, Theater Augsburg (2)

Teatr muzyczny (operetka, rewia lub musical) na miejscu (za pierwsze dwie placówki) (2)

Würzburg, Mainfranken Theater (2)

Augsburg, Theater Augsburg (2)

Stała oferta koncertów muzycznych* (za pierwsze trzy oferty – po 2 punkty)

Augsburg, Kammerkonzerte im Kleinen Goldenen Saal (koncerty kameralne) (0)

Würzburg, Theater in Chambinzky (0)

Sezonowa oferta teatralna lub muzyczna***** (za pierwsze trzy oferty - po 1 p.)

Rothenburg o. d. T. Regularne koncerty w kościele St. Jakob (0)

Landsberg am Lech, Internationaler Landsberger Orgelsommer (od VI do IX) (0)

Steingaden, Wies, Festlicher Sommer in der Wies, codzienne koncerty w sezonie (0)

Kina całoroczne, funkcjonujące w miejscowościach na szlaku (do 4) (1 punkt)

Würzburg, Dinkelsbühl, Augsburg, Landsberg a. L., Rothenburg o. d. T., Füssen (4)
 Kluby i inne miejsca wieczornej rozrywki w miejscowościach na szlaku (do 4 – po 1 p.)
 Augsburg (kilkanaście), Würzburg (kilka), Rothenburg o. d. T. („Club 23”), Dinkelsbühl
 „Jazzkeller” i kilkanaście innych w przestrzeni szlaku (1+1+1+1) (4)

V. B. b. kulturowo znacząca oferta przyrodnicza:

Ogrody zoologiczne, wieloprzestrzenne akwaria, parki dzikich zwierząt, inne duże obiekty zoologiczne (za każdy do trzech - po 2 punkty)

Augsburg, Zoologischer Garten (2)

Schongau, Freigehege der wilden Tiere (park dzikich zwierząt) (2)

Würzburg, ZOO & Tierpark Würzburg (2)

Park Narodowy z muzeum przyrodniczym na terenie gmin przy szlaku (4 punkty)

Brak w przestrzeni szlaku (0)

Park Krajobrazowy na terenie gmin przy szlaku (do trzech) (po 2 punkty)

Nördlingen, Geopark Ries, park krajobrazowy w kraterze meteoru (2)

Augsburg, Naturpark Westliche Wälder (2)

Schwangau, Naturpark Bannwaldssee (2)

Rezerwat przyrody na terenie gmin przy szlaku** (do trzech - po 1 punkcie)

Wildsteig, Rezerwat (Naturschutzgebiet) Ammergerbirge-Ammerschlucht z wodospadami kurtynowymi (0)

Füssen, Rezerwat Faulenbacher Tal (0)

Ponadto kilkanaście innych rezerwatów o mniejszym znaczeniu.

Ogród Botaniczny, Palmiarnia, Arboretum (za pierwsze dwa obiekty) (2 punkty)

Augsburg, Botanischer Garten (2)

Wallerstein, Oranżeria (2)

Ogród przy rezydencji, park kultywowany (za pierwsze dwa obiekty - po 1 punkcie)

Schillingsfürst, książęcy park z rodowym mauzoleum (1)

Wallerstein, Hofgarten (ogród pałacowy) (1)

Park miejski duży kultywowany (od 4 ha) z obiektami sztuki (pierwsze dwa - po 1 p.)

Würzburg, Würzburger Ringpark (1)

Füssen, Stadtpark Baumgarten (1)

Ponadto kilka innych parków miejskich

Suma punktów w całej podkategorii V.B. : **maksymalna: 20**

V.C. Pozostała oferta turystyczna na obszarze szlaku

V. C. a. miejsca aktywnego wypoczynku:

Centra aktywnego wypoczynku (do trzech - po 2 punkty)

Augsburg, TBS Wünschig, Inningerstr. 100 (2)

Füssen, Turn- und Sportgemeinde Füssen e.V., centrum przy Kreuzkopfstraße 2 (2)

DJK Sportzentrum Würzburg, Wredestr. 23 (2)

Miejsca zorganizowanego aktywnego wypoczynku* (do 4 - po 1 punkcie)

Rothenburg, Tennisclub Rot-Weiß (1)

Rothenburg, Skaterplatz und Montanbike Anlage (0)

Rothenburg., Dreifeldsporthalle, Dinkelsbühlerstr. 3 (0)

Ponadto kilkanaście innych miejsc w przestrzeni szlaku.

V. C. b. inne atrakcje przyrodnicze:

Góry ze znakowanymi szlakami turystycznymi na terenie szlaku (3 punkty)

Schwangau, Halblech, Füssen - Alpy Bawarskie, kilkadziesiąt znakowanych szlaków turystycznych (3)

Jezióra (zdatne do kąpieli, dostępne)(za pierwsze dwa akwenty) (po 2 punkty)

Halblech, cztery jeziora alpejskie (2)

Pomniki przyrody (za pierwsze dwa na trasie szlaku) (1 punkt)

Schwangau, Pöllatschlucht (wąwóz) (1)

Donauwörth, 600-letni dąb „Zigeunereiche“ (1)

Ponadto kilkaset innych na trasach rowerowych i pieszych szlaku, część w miastach

V.C. c. pozostałe atrakcje turystyczne

Wieże widokowe stale dostępne (za pierwsze dwie na terenie gmin na szlaku) (1 punkt)

Augsburg, wieża Perlachturn, panorama miasta (1)

Nördlingen, wieża „Daniel” kościoła farnego (90 m), panorama doliny meteoru Ries (1)

Ponadto kilkanaście innych wież widokowych w miejscowościach szlaku.

Możliwość zamówienia lotu turystycznego nad miejscowościami szlaku (za pierwszą ofertę) (3 punkty)

Rothenburg o . d. T., Flugplatz „Am Bauerngraben“ – loty nad Rothenburgiem i doliną Tauber (4 inne miejscowości szlaku) (3)

Würzburg, Bernhardt Balonfahrten, loty balonem nad miastem i okolicą (0)

Füssen, Bavaria Ballonfahrten GmbH, Seeg k. Füssen (0)

Ponadto 6 innych ofert w przestrzeni szlaku.

Zabytkowe linie kolejowe normalnotorowe lub wąskotorowe z przynajmniej dwoma różnymi przystankami w miejscowościach szlaku (za dwie pierwsze) (3 punkty)

Feuchtwangen - Dinkelsbühl- Nördlingen (normalnotorowa, pociągi retro) (3)

Füssen - Schwangau, rejs statkiem po jeziorze Forggensee (3)

Stała lub sezonowa* oferta rejsów białej floty po jeziorach lub rzekach w miejscowościach szlaku (za pierwsze dwie) (1 punkt)

Würzburg, rejs statkiem po Menie (1)

Oznaczone trasy rowerowe na terenie szlaku częściowo z nim zbieżne (łącznie minimum 2 różne miejscowości szlaku) z wypożyczalnią rowerów (za pierwsze 3 – po 3 punkty)

Trasa Fernradweg RS, na całej trasie szlaku, wypożyczalnie rowerów w 8 punktach (3+3+3)

Suma punktów w całej podkategorii V.C. maksymalna: **20**

V. D. Pozostałe czynniki wpływające na atrakcyjność turystyczną szlaku

V.D. a. Krzyżowanie się szlaków turystycznych:

Krzyżowanie się szlaku z innym szlakiem turystyczno-kulturowym o zasięgu międzynarodowym lub krajowym, jeśli przynajmniej jeden obiekt należy do obu szlaków (za pierwsze 3 – po 5 punktów)

Deutsche Burgenstrasse, Rothenburg ob. der Tauber, forteca Spitalbastei i inne obiekty (5)

Via Claudia Augusta (międzynarodowa Włochy-Austria – Bawaria): Augsburg (Rathausplatz, Maximilianstraße), Donauwörth (Reichsstraße), ponadto Landsberg, Schongau, Füssen (5)

Krzyżowanie się szlaku z innym szlakiem turystyczno-kulturowym o zasięgu międzynarodowym lub krajowym, jeśli żaden obiekt nie należy do obu szlaków (za pierwsze 3 – po 3 punkty)

Deutsche Limes-Straße (szlak dawnej granicy imperium rzymskiego na Renie i Dunaju):

Dinkelsbühl- Mönchsroth (rzymska wieża graniczna) (3),

Krzyżowanie się szlaku z innym szlakiem turystyczno-kulturowym o zasięgu regionalnym, jeśli przynajmniej jeden obiekt należy do obu szlaków (za pierwsze 3 – po 3 punkty)

Fränkische Bocksbeutelstraße (regionalna frankońska trasa kulinarna - wina): Würzburg, Muzeum Środkowej Frankonii, Rynec) (3)

Zwischen Alpen und Bodensee (regionalna trasa obiektów UNESCO) Steingaden (Wieskirche) i Schwangau (Neuschwanstein) (3)

Die Barockstrasse im Allgäu, Steingaden, Wieskirche, (3)
Deutsche Alpenstrasse : Füssen (opactwo, rezydencja) Steingaden (klasztor) (0)
Ponadto kilka innych szlaków regionalnych.

V.D. b. Duże miasta na szlaku:

Miasta powyżej 250 tys. mieszkańców, z rozwiniętą infrastrukturą handlową na miejscu, położone na szlaku (za każde do 3 – po 4 punkty)

Augsburg (273 tys.) (4)

Miasta posiadające 100-250 tys. mieszkańców z rozwiniętą infrastrukturą handlową na miejscu, położone na szlaku* (za każde do 3 – po 3 punkty)

Würzburg, (133 tys.) (3)

Miasta posiadające 50-100 tys. mieszkańców z rozwiniętą infrastrukturą handlową na miejscu, położone na szlaku** (za każde do 3 – po 1 punkcie)

brak

Suma punktów w całej podkategorii V.D. - **maksymalna: (20)**

Za całość kategorii V: 100 punktów

KATEGORIA VI: INFRASTRUKTURA TURYSTYCZNA I KOMUNIKACYJNA

VI.A. Baza noclegowa na szlaku:

Za każdy pierwszy obiekt noclegowy danej klasy w trzech wyznaczonych miejscowościach z obiektami kluczowymi szlaku lub położony poza nimi, lecz w promieniu 15 km od ich centrum (do 3 obiektów noclegowych dla całego szlaku i danej kategorii - po 2 punkty):

Miejscowości wyznaczone w przestrzeni szlaku: Rothenburg ob der Tauber (część północna, miejscowość z obiektami kluczowymi), Augsburg (część środkowa, miejscowość z obiektami kluczowymi) i Füssen (część południowa, zakończenie szlaku, odległość 4-7 km od obiektów kluczowych w Schwangau) oraz samo Schwangau (miejscowość z obiektami kluczowymi)

Hotele kategorii 5*****

Rothenburg o. d. T. - brak (0)

Augsburg – Dorint an der Kongreßhalle Augsburg 5***** (2)

Füssen – brak (0)

Hotele kategorii 4*****

Rothenburg o. d. T. – Hotel Eisenhut 4***** (2)

Augsburg – Hotel Augsburger Hof 4***** (2)

Füssen – Hotel Hirsch 4***** (2)

Hotele kategorii 3***

Rothenburg o. d. T. – Akzent Hotel Schranne 3*** (2)

Augsburg – Bio Hotel Bayerischer Wirt 3*** (2)

Füssen – Parkhotel Bad Faulenbach 3*** (2)

Hotele kategorii 2**

Rothenburg o. d. T. - Hotel Rödertor 2** (2)

Augsburg – B&B Hotel Augsburg 2** (2)

Füssen – Hotel Jakob 2** (2)

Hotele kategorii 1*

Rothenburg o. d. T. – Hotel Altfränkische Weinstube 1* (2)

Augsburg – Hotel Georgsrast 1* (2)

Füssen – Europarkhotel 1* (2)

Hostele (Hostel/Gästehaus)

Rothenburg o. d. T. – Gästehaus Eberlein (2)
 Augsburg - Gästehaus Sleps (2)
 Füssen – House L.A. Hostel (2)
 Pensjonaty (Pension)
 Rothenburg o. d. T. – Pension Becker (2)
 Augsburg – Pension Delux (2)
 Füssen – Pension Steigmühle (2)
 Schroniska turystyczne lub młodzieżowe:
 Rothenburg o. d. T. – DJH Jugendherberge Rothenburg o.d.T. (2)
 Augsburg – Jugendherberge Augsburg (2)
 Füssen - DJH Jugendherberge Füssen (2)
 Inne nie skategoryzowane stałe usługi noclegowe
 Rothenburg o. d. T. – Elke-Zimmer (2)
 Augsburg – Petsch Zimmervermietung (2)
 Füssen – Susanne`s Bed & Breakfast & Garden (2)
 Gospodarstwa agroturystyczne (Ferienwohnungen)
 Rothenburg o. d. T. – Ferienhaus Brunhilde (2)
 Augsburg – Gäste-Ferienwohnung Bö-Wald (2)
 Füssen – Haus Reiter (2)
 (Rothenburg: 18, Augsburg: 20 Füssen/Schwangau : 18)
 Suma punktów za całą podkategorię VI A.: **56**

VI B Restauracje i inne obiekty gastronomiczne

Restauracje funkcjonujące bezpośrednio przy obiektach szlaku (do 5 lokali) (po 4 punkty)
 Würzburg - rezydencja - B. Neumann Restaurant, Cafe, Bar (4)
 Würzburg - twierdza Marienberg, Burggaststätte (4)
 Dinkelsbühl, Weib`s Brauhaus, (4)
 Augsburg - Fuggerei, Fuggerei-Stube (4)
 Wallerstein - zamek, Fürstlicher Keller zu Wallerstein (4)
 Schwangau - Neuschwanstein, Schloss-Restaurant Neuschwanstein (0)
 Ponadto restauracje w historycznych lokalizacjach funkcjonują w licznych miejscowościach szlaku w przestrzeni obiektów kolektywnych: (rynków miejskich i ulic mieszczańskich)
 Dodatek za kuchnię tematyczną (dania związane z tematem szlaku) jeśli jest oferowana w wymienionych restauracjach **przy obiektach** (do 5) (po 2 punkty za obiekt)
 Wallerstein - zamek, Fürstlicher Keller ..., potrawy historyczne i piwo zamkowe (2)
 Dinkelsbühl - Weib`s Brauhaus, kuchnia regionalna frankońska (2)
 Augsburg - Fuggerei-Stube, typowe potrawy z miejskiej tradycji Augsburga (2)
 Inne restauracje z kuchnią regionalną w miejscowościach przy szlaku (do 5)* (po 2 punkty)
 Rothenburg o. d. T., Goldenes Fass, kuchnia regionalna frankońska (2)
 Augsburg, Zeughausstube, tradycyjna kuchnia szwabska (2)
 Rothenburg, Gasthof Rödertor i „Kartoffelstube“ – kuchnia regionalna frankońska
 Harburg - Fürstliche Waldschänke Eisbrunn, największa tradycyjna piwiarnia i restauracja regionu (0)
 Füssen Bierstube (przy Hotelu Hirsch), regionalna kuchnia bawarska (0)

Dodatkowe punkty za każdą z wymienionych restauracji, czynną później niż do godziny 22-giej (po 1 punkt za każdą restaurację)

Wszystkie wymienione restauracje są czynne przynajmniej do północy (10)

Dodatkowe punkty za regularną ofertę kulturalną związaną z tematem szlaku lub jego obiektów* w każdej z wymienionych restauracji przy obiektach oraz w restauracjach z kuchnią regionalną lub tradycyjną: (po 2)

Nie stwierdzono regularnej oferty kulturalnej w wymienionych lokalach (0)

Dodatkowe punkty za oryginalne produkty kulinarne, związane z tematem szlaku (do 5 po 2 punkty)

Würzburg, Der Würzburger Rotgelegter, lokalny gatunek kielbasy, oferowany w restauracjach starego miasta (2)

Lauda-Köningshofen (Beckstein), regionalne wino frankońskie (2)

Wallerstein, tradycyjne piwo warzone dla mieszkańców rezydencji (2)

Nördlingen, „Rieser Kuchle“ smakołyk oferowany w licznych restauracjach (2)

Augsburg-Fuggerei, Schwäbischer Zwiebelrostbraten, historyczne danie miasta (2)

Augsburg, liczne restauracje i kawiarnie na Maximilianstraße: Augsburger „Datschi“, lokalne ciasto śliwkowe (0)

Ponadto szereg innych lokalnych dań głównych, napojów i słodkich dodatków.

Suma punktów za całą podkategorię VI B.: **50**

VI C. Komunikacja:

VI. C. a. Dostępność komunikacyjna szlaku (obiekty kluczowe szlaku)

Jeśli obiekty kluczowe szlaku leżą:

W odległości mniejszej niż 50 km od lotniska międzynarodowego (za pierwsze dwa obiekty - po 5 punktów)

Augsburg, City Airport (7 regularnych połączeń poza Europą około 30 w Europie) (5)

W odległości mniejszej niż 50 km od lotniska krajowego* (po 3 punkty za pierwsze dwa obiekty) (6)

brak

Położenie w odległości mniejszej niż 20 km od zjazdu z autostrady lub drogi ekspresowej (szybkiego ruchu) (za pierwsze dwa obiekty - po 5 punktów)

Rothenburg o. d. T. (bezpośrednio przy A-7) (5)

Augsburg (bezpośrednio przy A-8) (5)

Füssen (bezpośrednio przy A-7) (0)

Przebieganie dróg krajowych przez gminy, w których znajdują się obiekty kluczowe szlaku (do 2 dróg krajowych na każdy obiekt, lecz do 5 dróg na cały szlak - po 2 punkty)

Rothenburg o. d. T. (brak)

Augsburg (B-17; B-2) (4)

Füssen (B-17; B-310)(4)

Duże dworce kolejowe w miejscowościach z obiektami kluczowymi (pierwsze dwa - po 3p.)

Augsburg Hbf (3)

Pozostałe* dworce kolejowe w miejscowościach z obiektami kluczowymi (za każdy po 2 punkty)

Füssen (2)

Rothenburg o. d. T. (2)

Dworce autobusowe w miejscowościach z obiektami kluczowymi (za każdy po 2 punkty)

Augsburg Busbahnhof (2)

Rothenburg o. d. T. Busbahnhof (2)

Füssen Busbahnhof (2)

VI C. b. Transport zorganizowany na obszarze szlaku:

Stała linia turystyczna kolejowa, autobusowa lub mikrobusowa, łącząca przynajmniej cztery obiekty szlaku, w tym przynajmniej dwa obiekty kluczowe (za 3 pierwsze - po 5 punktów)

Romantische Straße, Romantic Road Couch (własna linia autobusowa, łączy wszystkie miejscowości szlaku) (5)

Oferta regularna (stała lub sezonowa) bryczek, meleksów, sań, połączenia wodnego lub innego niestandardowego, łączącego przynajmniej dwie różne miejscowości szlaku (za pierwsze 5 - po 3 punkty)

Pociągi retro Nördlingen- Dinkelsbühl-Feuchtwangen (3)

Bryczki: Füssen – Schwangau- Neuswanstein (3)

Statek: Füssen-Schwangau, Forggensee (rejs statkiem po jeziorze) (3)

Stać lub sezonowa oferta regularna bryczek, meleksów, sań, połączenia wodnego lub innego niestandardowego, łączącego różne obiekty w jednej miejscowości szlaku* (za trzy pierwsze - po 2 punkty)

Bryczki: Schwangau (osada- zamek Hohenschwangau -zamek Neuschwanstein (0)

Oferta na zamówienie bryczek, meleksów, sań, połączenia wodnego lub innego niestandardowego, łączącego przynajmniej dwie różne miejscowości szlaku lub obiekty w jednej miejscowości** (za trzy pierwsze - po 2 punkty)

Augsburg- Nördlingen - Rothenburg (pociągi retro na zamówienie) (0)

Oldtimer Bus Rundfahrten Kursy autobusów retro na zamówienie w ramach pakietu (0)

Suma punktów za całą podkategorię **VI C: 50**

Za całość kategorii VI: 0-200 punktów

W sumie za wszystkie kategorie maksymalna ilość punktów dla szlaku wynosi 1000

Całość punktacji zestawiono w tabeli zbiorczej z rozbiciem na poszczególne kategorie i podkategorie, ułatwiające szczegółową interpretację wyniku dla badanego systemu i formułowanie wniosków w odniesieniu do poszczególnych podzakresów analizy.

Tabela 1. Zestawienie punktacji w poszczególnych kategoriach dla szlaku Romantische Straße

Kategoria	Podkategoria	Punkty uzyskane	punktacja maksymalna	Uwagi
Kategoria I: Organizacja szlaku	A. tematyżacja szlaku	39	50	
	B. oznaczenie szlaku	50	50	
	C. koordynacja szlaku	50	50	
	D. dostępność obiektów	50	50	
	Suma za całą kategorię I	189	200	
Kategoria II: Ogólna Atrakcyjność turystyczna szlaku	A. autentyczność obiektów	40	40	
	B. ciągłość szlaku	5	15	
	C. liczba obiektów	15	15	
	D. własna usługa transportowa	15	15	
	E. stan utrzymania obiektów	15	15	
	Suma za całą kategorię II	90	100	
Kategoria III: Turystyczno-kulturowy potencjał	A. znaczenie kulturowe zgodne z tematem	60*	60	*Tematyka: miasta Rzeszy i formalnie uznane dziedzictwo

Kategoria	Podkategoria	Punkty uzyskane	punktacja maksymalna	Uwagi	
obiektów szlaku	B. eventy zgodne z tematyką	40	40	kulturowe	
	C. dodatkowe atrakcje tematyczne	20	20		
	D. znaczenie historyczne obiektów	20	20		
	E. znaczenie biograficzne obiektów	20	20		
	F. znaczenie religijne obiektów	20	20		
	G. znaczenie dla innych form tur. kult.	20	20		
	H. znaczenie: inne grupy etniczne*	17	20		*poza niem.
	I. dodatek: oferta obiektów	30	30		
	J. dodatek: obiekty unikatowe	50	50		
	Suma za całą kategorię III	297	300		
Kategoria IV: Obsługa własna szlaku	A. promocja szlaku	45	45		
	B. oferty wypraw po szlaku	20	20		
	C. oferta pakietowa	20	20		
	D. inne elementy promocji	15	15		
	Suma za całą kategorię IV	100	100		
Kategoria V: Pozostała oferta turystyczna szlaku	A. inna turystyczno-kulturowa	40	40		
	B. inna kulturowa, przyrodnicza	20	20		
	C. inna turystyczna	20	20		
	D. pozostałe czynniki wpływające	20	20		
	Suma za całą kategorię V	100	100		
Kategoria VI: Infrastruktura turystyczna i komunikacyjna	A. noclegi*	56	60	*ob. kluczowe	
	B. gastronomia	50	60		
	C. komunikacja	50	80		
	Suma za całą kategorię VI	155	200		
Suma dla Szlaku:	Za wszystkie kategorie razem:	932	1000		

4. Interpretacja wyników badania potencjału szlaku:

Według przyjętych zasad interpretacji wyników badania waloryzacyjnego, wynikających z publikacji: [Mikos von Rohrscheidt, Kraków, s. 163-173], Szlak Romantyczny należy uznać za **szlak tematyczny o wielkim potencjale turystycznym**. Wynik uzyskany przez system (**932 punktów**) mieści się przy tym wyraźnie powyżej środka najwyższej kategorii oceny (przedział między 825 a 1000 jako maksymalną możliwą oceną szlaku). Oznacza to, że system jest w pełni rozwiniętym linearnym produktem turystycznym, w ramach którego w bardzo wysokim stopniu wykorzystano możliwości obudowania tematycznych atrakcji w elementy ofert i usług turystycznych oraz z szerokim i prawidłowym zastosowaniem instrumentów zarządzania turystyką, w tym rozmaitych elementów organizacji promocji.

Interpretacja ogólna wyników waloryzacji w zakresie I. W tej kategorii, podstawowej dla oceny tematyzacji systemu i jego rzeczywistego funkcjonowania, szlak uzyskał 187 z 200 możliwych punktów. Względna słabość można wskazać w zakresie naukowej tematyzacji (podzakres I. A. a.), jest to brak obszernej monografii naukowej poświęconej kulturowo-historycznej analizie i ocenie obiektów szlaku jako grupy. Z punktu widzenia zgodności obiektów z profilem systemu (podzakres I. A. c) punktację osłabiło ponadto funkcjonowanie w ramach systemu kilku miejscowości (Wildsteig i Halblech), w których potencjalne atrakcje, czyli obiekty antropogeniczne wartościowe z punktu widzenia turystyki kulturowej albo nie istnieją, albo nie spełniają warunków tematyzacji systemu. Maksymalną liczbę punktów natomiast otrzymały elementy organizacyjne: komunikacyjna i fizyczna dostępność obiektów (I.D.), fizyczne oznaczenie szlaku (I. B.), oraz aktywność koordynatora w zakresie zarządzania systemem i integracji jego elementów (I.C.) - pod tym względem system może wręcz służyć jako wzorcowy. Ogólna liczba punktów w tym zakresie oraz ich rozłożenie (w żadnej z podkategorii nie było to mniej niż wymagane 35 punktów z 50) wskazuje, że oceniany system spełnia kryteria **szlaku materialnego**, czyli rozwiniętego produktu turystycznego o strukturze linearnej.

Interpretacja ogólna wyników waloryzacji w zakresie II. W tym zakresie system osiągnął 90 ze 100 możliwych punktów. W zupełności spełnione jest kryterium autentyczności, przy czym proporcja obiektów pierwotnych w stosunku do obiektów wtórnych oraz obiektów wykreowanych dla potrzeb turystyki daleko przekracza wymagania stawiane tego rodzaju systemom (II. A.). Znakomita większość obiektów (w tym ekspozycji muzealnych) nawiązuje przy tym wprost do średniowiecznej i nowożytnej historii miejskich organizmów Frankonii i wschodniej Szwabii oraz do uznanego dziedzictwa kulturowego na tym terenie. Także liczba obiektów szlaku (II. C.) w 28 miejscowościach daje możliwości szerokiego rozwinięcia oferty turystycznej, w tym wprowadzenia samodzielnych, wąsko tematyzowanych warstw szlaku i cząstkowych propozycji jego zwiedzania. Obiekty i całe miejskie przestrzenie wokół ich lokalizacji są bez wyjątku w przynajmniej zadowalającym, a najczęściej w bardzo dobrym stanie utrzymania i estetyki (maksymalna ocena w podzakresie II. E.). Szlak Romantyczny posiada własną usługę transportową, obejmującą całą przestrzeń systemu, co jest rzadkie w dotychczas badanych szlakach tego rodzaju i zasłużenie pociąga za sobą maksymalną ocenę w odnośnym podzakresie (II.D.). Jedyne ciągłość szlaku nie jest w optymalnym stopniu zachowana na trzech z 27 odcinków, co obniżyło punktację w tym podzakresie (II.B) do 5 z 15 możliwych punktów. Jednak jest to tylko nieco więcej niż 10 % przestrzeni szlaku, dodatkowo odległości między miejscowościami są w tym wypadku usprawiedliwione przebiegiem dróg bardziej atrakcyjnych dla turystów niż drogi szybkiego ruchu oraz zdecydowanie mniejszym zagęszczeniem historycznych ośrodków miejskich na odnośnych odcinkach. Ogólna ocena 90 ze 100 punktów w zakresie II przy wskazanych mankamentach dotyczących zwartości nakazuje zgodnie z przyjętą metodą badania usytuować szlak **jako atrakcyjny turystycznie** (z punktu widzenia potencjalnych użytkowników).

Interpretacja ogólna wyników waloryzacji w zakresie III. W tym zakresie, kluczowym dla określenia znaczenia systemu w ofercie turystyki kulturowej ocena szlaku jest bliska idealnej: osiągnięta punktacja wyniosła aż 297 z możliwych 300 punktów. Szlak osiągnął przy tym maksymalne wyniki we wszystkich elementach oceny z wyjątkiem podzakresu III.H. (znaczenie dla turystyki etnicznej), w którym jego ocena jest zresztą także zadowalająca (17 z 20 możliwych punktów). Świadczy to o wysokiej randze obiektów szlaku w odniesieniu do tematyzowanego w ramach systemu obszaru dziedzictwa kulturowego (III.A.), a także dużym znaczeniu historycznym licznych miejsc i obiektów włączonych do systemu (III. D), co łącznie z formalnym sklasyfikowaniem kilku miejsc i obiektów jako dziedzictwa światowego lub stwierdzenia ich unikatowego charakteru (III.J) zapewnia mu dużą rozpoznawalność i atrakcyjność w dla bardzo szerokiego kręgu turystów kulturowych. Stwierdzono dużą liczbę eventów tematycznych, organizowanych regularnie w miejscowościach położonych na szlaku (III.B.), co tworzy dodatkowe magnesy przyciągające potencjalnych turystów w określonych dniach, a łącznie podczas całego sezonu, oddziałuje także na turystów preferujących uczestnictwo w imprezach lub uważających je za równie atrakcyjne jak zwiedzanie. O dbałości zarządców szlaku i poszczególnych samorządów o atrakcje uzupełniające świadczy maksymalna ocena systemu w podzakresie III.C. Wysoką wartość szlaku dla zwolenników turystyki biograficznej podkreśla maksymalna ocena w podzakresie III. E. , z kolei taka sama ocena w kategorii III.F. potwierdza jego naprawdę duży potencjał w zakresie turystyki religijnej (raczej w jej poznawczej odmianie „turystyki motywowanej wiedzą” niż pielgrzymkowej „turystyki motywowanej wiarą”). Obie te oceny wskazują na szerokie możliwości wykreowania w ramach Szlaku Romantycznego dodatkowych tras oraz ofert wycieczek i pakietów odnoszących się do ważnych postaci i do religijnego aspektu kultury, przy czym w obu wypadkach - o znacznym spektrum dziedzin aktywności bohaterów i oraz różnorodności procesów i faktów historycznych. Szereg miejscowości i obiektów szlaku ma ponadto znaczny potencjał w zakresie innych gałęzi turystyki kulturowej, w szczególności turystyki militarnej, regionalnej i muzealnej. Szczególnie w tym pierwszym przypadku ranga i stopień zachowania istniejących obiektów pierwotnych oraz tematycznych ekspozycji także pozwalałyby na stworzenie odrębnej oferty zwiedzania szlaku (o ukierunkowaniu historyczno-militarnym). Wreszcie same obiekty - w tym historyczne części miast, ale i muzea - są bardzo dobrze przygotowane do obsługi turystów, oferują im rozliczne możliwości zwiedzania i proponują różnorodne materiały oraz pamiątki tematyczne, co potwierdza i ilustruje najwyższa możliwa ocena w odnośnym podzakresie (III.I.). Wszystko to razem nakazuje - zgodnie z klasyfikacją przyjętej metody - uznać badany system za szlak o wybitnej **tematycznej atrakcyjności turystyczno-kulturowej i wybitnej koncentracji na deklarowanej tematyce**, co jest najwyższą możliwą oceną w tym zakresie.

Interpretacja ogólna wyników waloryzacji w zakresie IV. W tym zakresie Szlak Romantyczny otrzymał maksymalną ocenę (100 punktów). Oznacza to, że we wszystkich podzakresach, odnoszących się do promocji, własnej oferty wypraw po szlaku i oferty pakietów, oraz obsługi turystów w ramach systemu, szlak w całości spełnia kryteria aktywnie zarządzanego złożonego produktu turystycznego. Na szczególną uwagę zasługuje poziom pakietyzacji szlaku; w sumie w tej dziedzinie na ofertę składa się ponad 300 pakietów indywidualnych, zarówno dotyczących całości (zarządzanych przez komercyjnego partnera szlaku) czy znacznej części szlaku, jak i lokalnych pakietów tematycznych, skierowanych do najrozmaitszych grup odbiorców, w tym turystów zmotoryzowanych, pieszych i rowerowych. Z kolei kilkanaście wycieczek po szlaku tworzy urozmaiconą propozycję dla turystów preferujących zwiedzanie grupowe. Także w zakresie promocji wykorzystane są praktycznie wszystkie rodzaje narzędzi typowych dla podobnych systemów i produktów turystyki kulturowej. Szlak został sklasyfikowany jako **system z wysokim poziomem usług oraz z wysoką aktywnością autopromocyjną**.

Interpretacja ogólna wyników waloryzacji w zakresie V. Maksymalna punktacja w tym zakresie (100 punktów) potwierdza, że w przestrzeni badanego szlaku istnieje urozmaicona i atrakcyjna dla różnych grup turystów oferta niezwiązana bezpośrednio z jego tematyką. Obejmuje ona liczne i różnorodne atrakcje, eventy kulturalne oraz typowe dla miast propozycje kulturalne (V.A.) w miejscowościach szlaku, do tego wystarczająco równomiernie zlokalizowane w przestrzeni całego systemu, mimo jego znacznej rozpiętości (ponad 400 km), jak również rozmaite usługi turystyczne urozmaicające pobyt i zwiedzanie (V.C). Nie brak w tej przestrzeni także atrakcji o charakterze przyrodniczym (V.B.). Szlak Romantyczny krzyżuje się ponadto w kilku miejscach z innymi tematyzowanymi systemami linearnymi, przebiegającymi w regionie, co zapewnia mu rozpoznawalność wśród kolejnych grup turystów (V.D). Wszystko to sprawia, iż można go zaliczyć do grupy **szlaków o wybitnym znaczeniu kulturowo-turystycznym i ogólnoturystycznym**.

Interpretacja ogólna wyników waloryzacji w zakresie VI. W ostatnim zakresie, odnoszącym się do służącej turystom infrastruktury Szlak Romantyczny osiągnął 155 z 200 możliwych do uzyskania punktów. Stosunkowo umiarkowanie wypadła przy tym ocena podzakresu VI.C. zestawiającego wyniki analizy infrastruktury komunikacyjnej (50 na 80 możliwych punktów). Szlak posiada wprawdzie znakomitą komunikację samochodową, co zawdzięcza zwłaszcza głównie gęstości sieci autostrad i dróg głównych oraz wynikającej stąd bliskiej odległości od nich do miejscowości z jego kluczowymi obiektami. Jednak niekorzystnie na możliwości przyciągania turystów z dalekich obszarów wpływa dość duża odległość dwóch spośród trzech głównych koncentracji miejsc i obiektów szlaku (północnej i południowej) od międzynarodowych portów lotniczych, który to mankament tylko częściowo niwelowany jest przez własną linią autokarową, rozpoczynającą startującą swoje kursy z wielkiego lotniska we Frankfurcie nad Menem. Drugim powodem tej dalekiej od ideału oceny jest stosunkowo mała liczba i słabe urozmaicenie dedykowanych turystom i szczególnie atrakcyjnych dla nich połączeń pomiędzy poszczególnymi miejscowościami na szlaku (w zasadzie ograniczają się one do jednej kolejowej linii retro kursującej tylko między 3 miejscowościami oraz połączenia wodnego między dwoma kolejnymi). Bardzo wysoko oceniono natomiast poziom i różnorodność infrastruktury noclegowej na szlaku (56 z 60 możliwych punktów z podzakresie VI.A.) – w tej dziedzinie jedyną luką okazał się brak hoteli najwyższej kategorii (5*) w pobliżu dwóch spośród trzech obiektów kluczowych. Natomiast wysoka, lecz nie idealna ocena oferty kulinarnej (50 z 60 punktów z podzakresie VI.B.) spowodowana jest generalnym brakiem regularnej oferty kulturalnej w lokalach gastronomicznych, także w tych (bardzo licznych) miejscach, gdzie w historycznych wnętrzach dostępne są potrawy kuchni tradycyjnej i regionalnej. W sumie system należy sklasyfikować jako **szlak z dobrze rozwiniętą infrastrukturą służącą turystyce**, w górnym przedziale tego zakresu.

Mocne strony systemu. Z pewnością zalicza się do nich zgodność walorów z tematyzacją: liczne miasta i miasteczka ze swoimi różnymi obiektami historycznymi, ale także z kolekcjami muzealnymi, a obok nich ślady wielkiej historii i lokalnych historii zapisane w zabytkach, ale i ożywiane w licznych nawiązujących do nich eventach – to wszystko materializuje i unaocznia turystyce różnorodność dziejów i przejawów dawnego i aktualnego życia społeczności i ich kultury. Jeśli dołożyć do tego przemyślane wykorzystanie dziedzictwa formalnie uznanego i często unikatowego, a obok niego dbałość o eksponowanie wybitnych postaci historii i ich fascynujących kolei życia, to można stwierdzić, że atrakcyjność systemu nie tylko została skutecznie zbudowana na bazie mądrze dobranych zasobów kulturowych, ale nadal się nimi „żywi”, przy czym zarządzający szlakiem i lokalnymi ofertami umiejętnie sięgają po różnorodne - sprawdzone i nowatorskie - metody interpretacji dziedzictwa.

Efektywności systemu służy podkreślanie autentyczności zasobów ze strony zarządców systemu („Wir sind echt” – jesteśmy prawdziwi, to nie tylko tytuł najnowsze przewodnika po szlaku, ale i nieoficjalne motto kierujących nim i tworzących jego ofertę). Wyraża się ono w permanentnej dbałości o narracje towarzyszące w poszczególnych miejscowościach, które na co dzień je nie tylko eksponują, ale - uzgadniając wzajemnie zarówno wątki, jak i techniki interpretacyjne - świadomie podkreślają różnice w przebiegu procesów historycznych i wieloaspektowość lokalnych historii. Dokonuje się to między innymi w starannym przygotowywaniu scenariuszy rozlicznych zwiedzań fabularyzowanych i stylizowanych, w unikaniu kopiowania elementów programów festiwalu, festynów i inscenizacji, a swoje potwierdzenie (i zapewne dodatkową zachętę do poszukiwania na szlaku) znajduje nawet na portalu systemu, gdzie przy stronie licznych (szkoda, że nie wszystkich) miejscowości podano na przykład streszczenia miejscowych sag i legend.

Zdecydowanym atutem szlaku są trzy pełne i równouprawnione trasy jego zwiedzania: samochodowa, rowerowa i piesza, z których każda łączy wszystkie miejscowości. Ich przebieg i wyposażenie wytyczono z uwzględnieniem zarówno wygody zwiedzających, jak i typowych dla każdej grupy potrzeb (na przykład rowerzyści potrzebują dróg samodzielnych bez ruchu samochodowego, wypożyczalni sprzętu i bezpiecznych miejsc dla pozostawiania rowerów, piesi – zabezpieczenia ścieżek na górskich podejściach i cienia, zwiedzający z użyciem samochodów – parkingów w pobliżu zabytków i dobrego oznakowania drogi z jednych do drugich). Tym samym zarządcy szlaku już teraz w pełni realizują postulaty badaczy turystyki kulturowej, przewidujących coraz szybszy wzrost grupy turystów łączących uczestnictwo w kulturze z aktywnością fizyczną.

Podobnym świadectwem otwartości na sugestie specjalistów jest wyjątkowo wysoki stopień „pakietyzacji” szlaku, rzadko spotykany w podobnych systemach eksploatacji turystycznej. Zarządcy oferty na szlaku, stworzonym przecież pierwotnie dla zorganizowanych grup wycieczkowych, już bardzo wcześnie, bo ponad trzydzieści lat (a więc na długo przed upowszechnieniem pakietów zamawianych online i wypraw typu city breaks) zauważyli pierwsze sygnały trendu ku indywidualizacji wśród turystów kulturowych i konsekwentnie tworzyli oferty pakietów dla samodzielnych zwiedzających. Liczba takich ofert aktualnie idzie w setki, a łączone w nich usługi odpowiadają rozlicznym typom rozpoznanych potrzeb. Być może tak wczesną i skuteczną reakcją na zmiany popytowe szlak zawdzięcza właśnie formule zarządzania, która nigdy nie przyjęła modnego swego czasu modelu centralnego i tym samym nie realizowała strategii powstałej za jednym biurkiem, lecz korzystała z grupowej mądrości ludzi na co dzień koordynujących ofertę miast małych i większych, szeroko rozpoznawalnych atrakcji i niewielkich niszowych oferentów.

W związku ze wspomnianą już dbałością o różnorodność pozostaje także inny atut szlaku – mianowicie „namacalność” dziedzictwa dla turysty i wielozmysłowość w konfrontacji z nim. Tę pierwszą gwarantują zwiedzania stylizowane i fabularyzowane (tworzące wrażenie „relacji z pierwszej ręki”) oraz liczne mikroeventy z elementami inscenizacji historycznej, bazujące między innymi na dużej liczbie grup rekonstrukcji historycznej i ich stałej gotowości do regularnej realizacji takich usług, jak również wielość eventów na szlaku odbywających się w stałych i wzajemnie uzgodnionych terminach, gwarantujących praktycznie każdemu uczestnictwo w paru, a nawet kilku z nich, jeśli zwiedza szlak podczas sezonu. Tę drugą zapewniają rozliczne i zróżnicowane oferty kulinarne w bardzo wielu miejscowościach, bazujące na dawnych lokalnych tradycjach i receptach, ale i na kreatywności branży gastronomicznej. Nie tylko naoczną konfrontację z dziedzictwem umożliwiają także multimedialne wystawy w większości muzeów, a częściowo również stałe efekty wizualne czy dźwiękowe w trakcie zwiedzania otwartych przestrzeni niektórych miejscowości.

Na wyróżnienie zasługuje promocja szlaku. Jest ona pod każdym względem profesjonalna: jest długofalowo planowana i konsekwentnie realizowana, szeroko zakrojona i wykorzystuje praktycznie wszystkie dostępne i sprawdzone instrumenty. Są wśród nich publikacje

papierowe i elektroniczne, portale internetowe, newslettery, udział w targach branżowych w kraju, Europie i na innych kontynentach, organizowania warsztatów branżowych i seminariów (w tym nawet praktycznie nie znane np. w polskiej turystyce webinarów). Zarządcy szlaku wyjątkowo często (kilka razy do roku) organizują podróże medialne dla starannie wybranego kręgu ludzi, gwarantujących szeroką popularyzację oferty lub nawet nawiązanie nowych kontaktów biznesowych. Środki na tak intensywną promocję pochodzą przy tym wyłącznie z wpłat członków szlaku - optymalnie wykorzystywane wsparcie logistyczne ze strony niemieckich organizacji służących promocji turystycznej nie wiąże się z żadnym wsparciem finansowym.

Sama różnorodność walorów i nawet tworzonej na ich bazie oferty szlaku nie gwarantuje jeszcze komercyjnego sukcesu systemu, o czym niejednokrotnie można przekonać się analizując koleje losu polskich systemów tematycznych. Konieczna jest także stała i dobra współpraca w jej realizacji gospodarzy miejsc i partnerów odpowiedzialnych za poszczególne elementy. Tym ważniejsza jest sprawna bieżąca współpraca przy wyraźnym podziale zadań w zarządzaniu szlakiem, zwłaszcza gdy koordynator nie realizuje bezpośrednio funkcji komercyjnego touroperatora. Przykład Szlaku Romantycznego udowadnia, że jest to możliwe i nie stoi na przeszkodzie nie tylko w sprawnym funkcjonowaniu, ale i w rozwijaniu systemu.

Słabe strony systemu. System oceniony w wyniku bardzo szczegółowej analizy w najwyższym przedziale (932 punkty) nie może mieć wielu słabych elementów. Jednak na podstawie wyników analizy przeprowadzanej z punktu widzenia turystyki kulturowej i uwzględniającej zarówno jej antropologiczne podstawy, jak i współczesne potrzeby oraz odpowiadające im działania zarządcze, można wskazać kilka dziedzin, w których przydatna byłaby korekta lub uzupełnienie pewnych luk.

Jedno z takich spostrzeżeń dotyczy tematyki, w tym zwłaszcza jej naukowego uzasadnienia. Szlak został wprowadzono w 1950 roku utworzony jako produkt turystyczny, nie posiadając podstawy historycznej w postaci linearnej (jak szlaki handlowe, pielgrzymkowe, biograficzne i inne), a przy jego konstrukcji nie badano szczegółowo dobrze już wówczas opisanego aspektu dziedzictwa, który wybrano dla tematyki (dawne miasta Rzeszy w regionie). Jednak przez 65 lat istnienia systemu można było postarać się o przygotowanie i wydanie zbiorczej monografii miast na szlaku. Powszechną świadomością kulturowej autentyczności walorów szlaku jako całości poważnie osłabia brak zbioru naukowych lub popularno-naukowych opracowań prezentujących historyczne i kulturowe aspekty organizmów miejskich, które przecież uwarunkowały zarówno podobieństwa, jak i różnice w przebiegu ich średniowiecznych i nowożytnych dziejów. Te pierwsze wynikają z wielkiej historii, która była wspólnym udziałem miast (np. Reformacji, wojny 30-letniej, XVIII-to i XIX-wiecznej industrializacji, przyspieszonej urbanizacji XIX i XX wieku). Te drugie zaś wynikają z konkretnych wydarzeń, które wpływały na kierunek rozwoju poszczególnych miejscowości, jak status monarszej rezydencji lub jego brak, tragiczne wydarzenia kolejnych wojennych konfliktów lub oszczędzenie miasta podczas ich trwania, triumf jednego lub drugiego z dominujących wyznań, lokalizacja ważnego ośrodka życia religijnego, wreszcie z działalności wybitnych jednostek i ich wpływu na losy miasta oraz kształtowanie się jego dziedzictwa - jak przykładowo Jakub Fugger Bogaty i jego spuścizna w Augsburgu czy Julius Echter von Mespelbrunn i skutki jego działalności dla Würzburga i całej Frankonii.

Analiza zgodności tematycznej wykazała jej brak dla dwóch miejscowości szlaku w jego południowej części: Halblech i Wildsteig. Powody ich zaliczenia do systemu nie są przy tym aż tak oczywiste: z wyjaśnień zarządcy wynika, że chodziło o zachowanie zwartości systemu, jednak przy braku obu wymienionych osad dystans między poszczególnymi miejscowościami wynosiłby nie więcej niż (odpowiednio) 23 kilometry między Rottenbuch i Steingaden, oraz 19 kilometrów między Steingaden i Schwangau, co nie jest odległością

krytyczną. Jednak zrozumiałe jest, że po tak długim funkcjonowaniu w strukturze szlaku nie ma sensu eliminować z niej obu wymienionych miejscowości.

W skali całego szlaku pewnym minusem oferty kulinarnej - skądinąd dobrze rozwiniętej i zróżnicowanej - jest brak towarzyszących jej regularnych propozycji kulturalnych. Wyjątkiem są tu niektóre restauracje obydwu dużych miast, zresztą położone poza obiektami szlaku w ścisłym rozumieniu. Typowe dla wielu szlaków tematycznych włączanie muzyki lub elementów performacji artystycznej, albo choćby pokazów lub warsztatów kulinarnych ma miejsce tylko na grupowe zamówienie, co wyklucza indywidualnych turystów.

Słabym punktem szlaku są trzy powyżej 30-kilometrowe odcinki bez miejscowości szlaku lub choćby pojedynczych jego obiektów. O ile nie dotyka to tak bardzo turystów zmotoryzowanych (w niemieckich warunkach drogowych 40 kilometrów nawet na drodze lokalnej można przejechać w maksymalnie 30 minut, uwzględniając nawet przejazd przez kilka miejscowości) to o wiele bardziej osłabia atrakcyjność systemu dla turystów pieszych i rowerowych. W ich przypadku takie odległości bez atrakcji tematycznych (pół dnia dla jednych, a więcej niż cały dzień z koniecznym noclegiem dla tych drugich!) powodują wzmocnienie efektu znużenia przy braku redukującej go motywacji poznawczej.

Na ostatnim miejscu należy dołączyć element krytyki strategii promocyjnej szlaku i jej realizacji - powyżej bardzo mocno docenionej. Jest on uwarunkowany krajowym – polskim – punktem widzenia prowadzącego badania, a zatem może być nieco subiektywny. Otóż z punktu widzenia wykorzystania szans na poszczególnych rynkach dystrybucji oferty, fakt zupełnego pominięcia jej potencjalnych polskich adresatów (zarówno jako biur podróży, jak i jako indywidualnych turystów) wydaje się poważnym niedopatrzeniem lub wręcz lekceważeniem dużej i blisko zlokalizowanej grupy odbiorców. Przez cały okres istnienia szlaku, także po przełomie politycznym roku 1989 i wejściu Polski do Unii Europejskiej w roku 2004 nie stwierdzono żadnych form zabiegania o polskich klientów (jak uczestnictwo w targach czy zorganizowanie podróży medialnej dla polskich autorów albo touroperatorów). Poza zamkiem Neuschwanstein nie istnieje też polska literatura przewodnikowa na temat szlaku i jego obiektów, brak opisów na stronach www systemu, w tym nawet na głównym portalu. Nie stwierdzono również istnienia polskojęzycznych usług turystycznych w miejscowościach (jak przewodnictwo miejskie) i oferty pakietowej sformułowanej po polsku, nie ma też (znów chwalebny wyjątek jest Neuschwanstein) polskich wersji audioprzewodników w muzeach. Przy takim podejściu trudno poważnie traktować żale niektórych odpowiedzialnych za turystykę, że „Polacy do nas nie przyjeżdżają”. Tę lukę jednak stosunkowo łatwo byłoby uzupełnić.

5. Szlak romantyczny jako destynacja turystyki kulturowej

Analiza potencjału turystyczno-kulturowego niemieckiego szlaku romantycznego wykazała znaczną do bardzo dużej koncentrację walorów typowych dla kilkunastu uznanych form turystyki kulturowej. Kluczowe z punktu widzenia kilku z tych form zasoby i już funkcjonujące produkty albo usługi lokalne umożliwiają stworzenie w przestrzeni szlaku oferty dla samodzielnych kilkudniowych wycieczek. Są to: turystyka miejska i turystyka uznanego dziedzictwa kulturowego (posiadające już swoje oferty wycieczek proponowane w ramach szlaku), ale także turystyka religijna, turystyka regionalna, turystyka eventowa, turystyka militarna, turystyka muzealna i kilka odmian turystyki tematycznej, w tym podróże biograficzne, w mniejszym stopniu także turystyka kulinarna. Główne atrakcje i propozycje odpowiadające tym właśnie formom zostaną szerzej zaprezentowane poniżej.

Turystyka miejska

W swoim historycznym aspekcie to właśnie ta forma turystyki kulturowej była wiodącą ofertą od chwili powstania systemu. Szlak Romantyczny – przypomnijmy – w swoim podstawowym założeniu ma konfrontować zwiedzających ze średniowieczną i nowożytną historią miast Rzeszy, będących odrębnymi podmiotami życia politycznego i historii w dawnych Niemczech, a także z jej zachowanym dziedzictwem materialnym (w postaci typowych dla miast zabytków oraz lokalnych ekspozycji muzealnych) i niematerialnym (głównie za pośrednictwem ożywiania historii poprzez tematyczne eventy cykliczne i mikroeventy). Głównymi miejscami doświadczenia przez turystów miejskiej historii (czy raczej bardzo różnorodnych miejskich historii) są: posiadający ponad dwa tysiące lat nieprzerwanego funkcjonowania jako duże i ważne miasto Augsburg (jednocześnie ośrodek polityczny i religijny, kolebka wielkich fortun mieszczańskich, miasto bankierów i złotników, miejsce ważnych wydarzeń), siedziba biskupia i dawniej księżęca Würzburg oraz szczęśliwie oszczędzone przez konflikty wojenne mniejsze miasta Rothenburg ob der Tauber i Dinkelsbühl, które zachowały nie tylko zabytki, ale i nadal funkcjonujące dawne miejskie instytucje i nieprzerwane tradycje. Tę listę magnesów turystyki miejskiej (każdorazowo rozporządzających unikatowymi atrakcjami, jak augsburska Fuggerei, würzburska rezydencja właścicieli miasta czy rotenburska miejska forteczka) uzupełniają miasta o mniejszym znaczeniu historycznym lub z tylko częściowo (ale w wystarczającym stopniu) zachowaną substancją zabytkową - jak Bad Mergentheim, Füssen, Dönauwörth czy Nördlingen i kilka innych. W każdym z nich funkcjonują własne lokalne narracje historyczne, prezentowane w formach interpretacji ustnej (rozliczne typy przewodnictwa), w zbiorach muzealnych tak istotnych dla oferty tej formy turystyki, a także ożywiane w inscenizacji i animacji historycznej (mikroeventy). Uzupełniają je funkcjonujące jako kulminacje sezonu turystycznego dla poszczególnych miast wielodniowe często eventy tematyczne, nawiązujące już to do kluczowych wydarzeń historii miast, już to do tradycji przemysłowych i rzemieślniczych, kulinarnych, do historycznie zakorzenionego kultu religijnego czy do miejscowego dziedzictwa artystycznego. Należy zwrócić uwagę, że oferty poszczególnych miast dobrze się uzupełniają i że dzięki współpracy w ramach szlaku unika się kopiowania podobnych wątków narracji, identycznej tematyki eventów oraz (o ile to tylko możliwe) tych samych technik ekspozycji zbiorów czy interpretacji dziedzictwa. Wszystkie ważniejsze miasta szlaku, ale i większość z pozostałych posiadają również własne propozycje skierowane dla zwiedzających zainteresowanych turystycznym shoppingiem. Wszystko to sprawia, że turystyka miejska (w swej historycznej odmianie) nadal pozostaje jedną z wiodących form uprawianych na szlaku aktywności i zapewnia mu znaczną grupę odwiedzających, szczególnie obcokrajowców, w których krajach ojczystych samodzielne miejskie organizmy i podmioty polityczne albo w ogóle się dawniej nie rozwinęły (jak w krajach Azji) albo nie mają tam tak długiej metryki (jak w krajach Północnej i Południowej Ameryki).

Turystyka dziedzictwa kulturowego

Jest to drugi aspekt tematykacji Szlaku Romantycznego, który z czasem nabierał coraz więcej wagi zarówno w strategii zarządzających systemem, jak i w ofercie przygotowywanej przez nich i przez lokalnych odpowiedzialnych oraz w jej promocji. Z punktu widzenia formalnie uznanego dziedzictwa kulturalnego szlak ma znaczący potencjał, nie tylko podnoszący rangę i rozpoznawalność jego propozycji dla turysty kulturowego, ale również wystarczający do ewentualnej konstrukcji samodzielnych produktów, jako rodzaju warstwy czy „ścieżki” dla zainteresowanych nimi turystów. Centralnymi obiektami w ramach takiej propozycji (reprezentującymi architekturę i sztukę tej samej epoki – baroku), są oczywiście obydwa obiekty z listy UNESCO – rezydencja biskupia w Würzburgu i rokokowy kościół pielgrzymkowy w Wies koło Steingaden. Z racji ich położenia niemal na antypodach szlaku mogą one stanowić bieguny takiej trasy dziedzictwa. Z pewnością przynajmniej równie duże

znaczenie na takiej trasie lub w ramach pakietu ukierunkowanego na dziedzictwo kulturowe ma centralnie położony Augsburg, i to z uwagi na kilka unikatowych obiektów. Bodaj najważniejszym z nich jest osiedle socjalne Fuggerei, powstałe w pierwszej ćwierci XVI wieku z inicjatywy najbogatszego wówczas człowieka Europy, Jakoba Fuggera i nieprzerwanie do dziś spełniające swoją pierwotną rolę, zgodnie z nadal obowiązującym statutem, w międzyczasie będące zaś cennym kompleksem zabytkowym. Wartość dodana Fuggerei dla „szlakowej” trasy dziedzictwa polega na tym, że obok przeważających na wszystkich takich trasach monumentalnych obiektów architektury, osiedle wprowadza wątek zwykłego, uboższego człowieka sprzed wieków, jego potrzeb i jednocześnie ówczesnej wrażliwości ludzi sukcesu, zatem element w wysokim stopniu personalistyczny. Innymi miejscami w Augsburgu jest tamtejsza katedra z jej romańskimi (!) witrażami oraz niematerialne dziedzictwo związane z wydarzeniami kluczowymi dla okresu Reformacji. Było ich wiele: ważna dyskusja teologiczna Martina Lutra z legatem Caietano z odrzuceniem prymatu papieskiego nauczania na rzecz autorytetu Biblii i otwarciem słynnego sporu o „usprawiedliwienie” (1518 r.), pierwsze protestanckie nabożeństwo Wieczery Pańskiej według rytu sporządzonego przez samego Lutra (1525 r.), ogłoszenie i oficjalne przekazanie cesarzowi „Confessio Augustana” (1530 r.) czyli podstawy doktryny luterańskiej wraz z oficjalnym jej poparciem przez część książąt i miast - wydarzenie uważane często za oficjalną godzinę narodzin protestantyzmu w Rzeszy - a wreszcie ogłoszenie tzw. augsburskiego pokoju religijnego w roku 1555, gwarantującego rewolucyjną na owe czasy wolność sumienia. Wątki te, powiązane z konkretnymi miejscami, będącymi częścią szlaku mają ogromną wartość przede wszystkim dla odwiedzających związanych z religią i kulturą tradycją protestancką, ale są też istotne dla zrozumienia pluralizmu kulturowego nowożytnej Europy. Z kolei zamek Neuschwanstein w Schwangau wnosi do szlaku nie tylko materialny element romantycznej architektury (w postaci monumentalnej i powszechnie rozpoznawalnej budowli), ale dzięki programowi swego wystroju ukazuje związki romantycznej mitologii i ideologii oraz rodzącego się nacjonalizmu, jak również będącej jego inspiracją i ważnym członem „narodowej” muzyki Richarda Wagnera. Na szlaku znajdują się dziesiątki miejsc nadających się na stacje podróży śladami materialnego dziedzictwa średniowiecznej sztuki budowlanej, przy czym najlepiej i najpełniej wydają się ją reprezentować stare miasto w Rothenburgu (jako całościowy kompleks miejski) oraz zamek w Harburgu (jako obiekt obrotowo-rezydencjonalny). Wybitne dziedzictwo architektury i sztuki kolejnych epok jest obecne w kilkudziesięciu obiektach szlaku, z których do najważniejszych obok już wymienionych należą: katedra w Würzburgu, kościoły farne w Rothenburgu, Nördlingen i Dinkelsühl, bazylika w Rottenbuch, ratusz w Augsburgu, klasztor w Steingaden oraz szereg galerii gromadzących obrazy, wymienionych w części raportu poświęconej muzeum. Tym samym Szlak Romantyczny należy do kilku najciekawszych i najbogatszych zbiorczych propozycji zwiedzania materialnego i niematerialnego dziedzictwa kultury niemieckiej.

Turystyka militarna

Kilkadziesiąt obiektów i miejsc na Szlaku Romantycznym, mogących interesować miłośników militariów reprezentuje przeróżne typy atrakcji. Są wśród nich historyczne zamki obronne - jak ten w Harburgu czy też zamek Brattenstein w Rottingen, a także biskupi zamek w Füssen - i nowożytne fortece, jak ta dominująca nad miastem w Würzburgu, czy skromna tak w wymiarach jak i przeznaczeniu - w Rothenburgu. W przestrzeni całego szlaku zlokalizowane są zespoły fortyfikacji miejskich: zachowane niemal w całości (jak w Rothenburgu) lub w znacznej części (jak w Nördlingen, Dinkelsbühl czy Weikersheim), lub tylko w częściach, za to oryginalnych w pierwotnej formie (jak w Creglingen czy Landsbergu) czy w wyniku późniejszej przebudowy i rewitalizacji (jak w Rain czy w Augsburgu). Militarnym muzeum miejskim może poszczycić się

Nördlingen, ale ekspozycje albo wyodrębnione tematyczne spacerzy „militarne” w usługach przewodników wzbogacające program podróży turysta znajdzie też w Rothenburgu i Dinkelsbühl. Augsburg i pobliski Klosterlechfeld są polami decydującej o losach Niemiec bitwy z roku 955, inne miejsca historycznych starć rozciągają się pod Nördlingen (1634) i wokół Rain (1632). Z wielkimi dowódcami wojny 30-letniej związane są to samo Rain (Johann von Tilly) oraz Dinkelsbühl (król Gustaw Adolf Waza). Ale w miejscowościach szlaku także poza jego trasą można znaleźć miejsca związane z najnowszą historią wojen i przełomową techniką militarną. Oba najważniejsze obiekty tego rodzaju położone są w Augsburgu: to fabryka M.A.N., produkująca silniki Diesla dla U-bootów oraz zakłady Messerschmitta w dzielnicy Haunstetten - kolebka tej firmy, która wyprodukowała pierwszego w dziejach odrzutowca: Me 262. Oba też przez swoją działalność ściągnęły na miasto naloty: pierwszy dokonany przez Brytyjczyków w kwietniu 1942 i drugi - dywanowe bombardowanie Amerykanów w lutym 1944 roku, które było też największą katastrofą w dziejach miasta.

Turystyka muzealna

Artystyczne muzea na szlaku posiada przede wszystkim Augsburg (tu kilka galerii, głównie a pałacach Fuggerów i Schaezlera) i Würzburg z Muzeum Frankońskim, w mniejszym stopniu Füssen, jednak dobrym uzupełnieniem tych kolekcji są oczywiście również mające status muzeów zamki Neuschwanstein i Hohenschwangau oraz würzburški pałac biskupi. Skądinąd te ostatnie obiekty to także monarsze rezydencje, opowiadające dzieje i pasje swoich dawnych właścicieli. Dobrym uzupełnieniem są miejskie muzea Augsburga (i samego miasta i „miasta w mieście” czyli Fuggerei), Rothenburga, Dinkelsbühl, Donauwörth, Landsbergu, Schongau i Füssen. Propozycją na cały dzień dla typowego turysty muzealnego (lub na „dzień muzealny na szlaku” dla mającego szersze zainteresowania) może być niewielkie Nördlingen, które obok bardziej znanego muzeum techniki kolejowej posiada jeszcze muzeum technologii (optycznej), obok muzeum historii miasta – dodatkowo muzeum murów miejskich, a oprócz nich – muzeum przyrodnicze eksploatujące temat meteoru, który jednym uderzeniem stworzył krajobraz okolicy w skali... powiatu. Gratką dla miłośników unikatowych kolekcji będą z kolei niewielkie muzea systematycznie i w solidnym opracowaniu historycznym prezentujące rozmaite elementy kultury materialnej eksponowane rzadziej jak zwyczajnie Bożego Narodzenia (Rothenburg), meble szkolne (Tauberbischofsheim), profesję dawnych śpiewaków (Feuchtwangen) czy obuwie (Landsberg) lub częściej spotykane w muzeach, jak zegary (Friedberg) monety (Schongau), dawną zbrodnię i kryminalistykę (Rothenburg) i kilka innych. Religijne aspekty kultury prezentują oba muzea diecezjalne w Würzburgu i Augsburgu oraz augsburska kolekcja dotycząca Lutra przy kościele Św. Anny. Z kolei kolekcje regionalne mocno związane z życiem wiejskim i jego tradycjami obecne są w Würzburgu, Lauda-Königshofen, Schillingsfürst, Feuchtwangen, Rain i w jeszcze kilku miejscach. Istniejący potencjał muzealny może śmiało służyć za podstawę oferty wielodniowej wycieczki szlakiem wyjątkowych kolekcji lub podróży seminaryjnych albo ambitnych propozycji dla miłośników sztuki. Dla indywidualnych turystów ta szczególna propozycja w ramach szlaku może przybrać formę pakietu z noclegami oraz wstępami do muzeów, ewentualnie z rabatem na produkty całkiem licznych sklepów i kiosków muzealnych.

Turystyka religijna

W dużej części ze względu na poziom sekularyzacji samych Niemców, jak braku związków z religią albo przynależności do innych wyznań głównych grup odwiedzających Szlak Romantyczny (Japończycy, Koreańczycy, większość przyjeżdżających tu Amerykanów), lepiej przygotowana jest oferta tej formy turystyki w jej aspekcie poznawczym („religijna turystyka wiedzy”) niż pielgrzymkowym, choć zasoby kluczowe dla rozwoju tej drugiej –

w postaci historycznych sanktuariów i biografii znanych świętych - są również znaczące. Podstawowymi atrakcjami mogącymi przyciągać turystów zainteresowanych religijnymi aspektami kultury są miejsca związane z historią religii, w tym Reformacji (przede wszystkim Augsburg, a w mniejszym stopniu także Nördlingen) i Kontrreformacji (Würzburg, ale także Augsburg, gdzie z powodzeniem działał jeden z najwybitniejszych jezuitów, św. Piotr Kanizjusz). Podstawowymi wątkami nie muszą być przy tym tylko wydarzenia historyczne związane z obydwooma tymi procesami (jak konflikty i deklaracje doktrynalne, ale też umowy i porozumienia - przykładowo w Augsburgu, zarówno w latach 1530 i w 1555), a także dobrze udokumentowane biograficzne narracje dotyczące ich bohaterów: Martina Lutra i Piotra Kanizjusza w Augsburgu, Juliusa Echterera w Würzburgu i innych. Fascynujące dla turystów mogą być także świadectwa ideologii i wręcz propagandy religijnej obydwo nurtów czytelne w dziełach artystycznych zachowanych nie tylko w budowlach sakralnych (jak fara w Rothenburgu, klasztory w Rottenbuch i Steingaden, słynny kościół pielgrzymkowy w Wies), ale i w obrazach eksponowanych w galeriach (jak w augsburskich pałacach zarówno Fuggerów jak i Schaetzlera). Niemniej interesujące i skłaniające do refleksji są także losy samych świętyń, wielokrotnie i w warunkach konfliktu przechodzących z rąk do rąk, czego (bynajmniej niejedynym) przykładem może być fara w Nördlingen. W przestrzeni Szlaku Romantycznego niespodziewane odkrycia znajdują dla siebie również osoby głębiej zainteresowane historią kultu; przykładem niech będzie choćby ryt wielkopiątkowej procesji do Grobu Pańskiego, po raz pierwszy wprowadzony przez Św. Ulryka w Augsburgu w połowie X wieku. Walory pierwotne uzupełniają kościelne muzea, szczególnie katedralne kolekcje Würzburga i Augsburga, a wydarzeniami przyciągającymi w większej liczbie turystów religijnych - tradycyjne odpusty z unikatowymi obrzędami, jak na przykład błogosławieństwo koni w Schwangau.

Turystyka eventowa

Badanie potencjału szlaku (a niezależnie od niego również przegląd kalendarzy eventów z kolejnych lat) wykazało funkcjonowanie czterech głównych grup tematycznych imprez. Są to eventy o charakterze inscenizacyjno-rozrywkowym (po części także edukacyjnym) nawiązujące treściowo do 1. wydarzeń dawnej historii, 2. lokalnych legend oraz podań, 3. dawnych tradycji miejskich i regionalnych, 4. historycznie i aktualnie uprawianych profesji i funkcjonujących grup społecznych. Obok nich mają miejsce liczne imprezy o charakterze religijnym, nawiązujące do lokalnego kultu i obchodów świąt, z których większość raczej nie da się wykorzystać we wskazanym kontekście. Z kolei ze względu na typ imprezy można podzielić licznie odbywające się w przestrzeni szlaku eventy na a) festyny lokalnych społeczności, b) festiwale teatralne i innych sztuk wizualnych (np. filmu) oraz c) imprezy muzyczne. Do najważniejszych i najbardziej oryginalnych imprez na Szlaku Romantycznym zaliczają się: te wymienione już w formularzu waloryzacyjnym szlaku (punkt III. B oraz V. A. d.). Każda z nich samodzielnie może stanowić - i często już stanowi - magnes turystyczny na średnią lub nawet dużą skalę. Istotną kwestią pozostaje jednak pytanie, czy jest możliwe ich wykorzystanie jako elementów zbiorczej oferty dla turystów zainteresowanych udziałem w imprezach kulturalnych, będącej jednocześnie propozycją szlaku i obejmującej przemieszczanie się w jego przestrzeni, z ewentualnym ograniczonym choćby zwiedzaniem. Naturalnymi celami dla miłośników imprez kulturalnych są przecież pojedyncze, krótkotrwałe eventy zgodne z ich zainteresowaniami [Mikos v. Rohrscheidt 2010 (a), s. 89-90], zatem łączące wiele miejscowości szlaki kulturowe, w których przestrzeni odbywa się znaczna liczba imprez o rozmaitej tematyce, nie są przez nich preferowane. Z kolei eventy tematyczne na szlaku kulturowym służą raczej samemu szlakowi, uatrakcyjniając jego ofertę dla turystów, uatrakcyjniając ich czas poza zwiedzaniem i wprowadzając do treści, z którymi szlak konfrontuje swoich gości wątki niematerialnego dziedzictwa (jak muzykę, słowo, teatr), trudne do przekazania przez fizyczne atrakcje.

Nie inaczej jest ze Szlakiem Romantycznym. Wyliczone w punkcie III.B. niniejszego opracowania ważniejsze imprezy i pominięte tam znacznie liczniejsze eventy tematyczne, zarówno te zakorzenione w dawnych tradycjach, jak i te wykreowane już w długim okresie funkcjonowania systemu, pełnią właśnie taką rolę na różnych miejscach i w różnym czasie, a zatem nie tworzą jednolitej warstwy ofertowej czy konkretnego produktu. Jednak wykorzystując od dawna praktykowane wzajemne uzgadnianie terminów imprez w poszczególnych miejscowościach szlaku, oraz na podstawie powiązania ich tematyki albo podobieństwa typów, możliwe byłoby stworzenie w przyszłości w jednym lub kilku terminach sezonu letniego propozycji „eventowej”, łączącej imprezy o nieco zbliżonej tematyce poprzez ustawienie trzech do pięciu z nich w 6-10 dniowy ciąg i uzupełnienie przez odpowiednie mikroeventy oraz oferty ograniczonego w czasie i intensywności zwiedzania, najlepiej tematycznie także nawiązującego do profilu tych imprez. Jest prawdopodobne, że takie powiązanie czasowe kilku imprez i jednoczesne stworzenie serii pakietów umożliwiających udział we wszystkich wraz z usługami turystycznymi oraz odpowiedniej promocji skłoniłoby zauważalną grupę turystów eventowych do spędzenia swojego urlopu w przestrzeni szlaku. Wielokrotne przyciągnięcie takiej grupy byłoby możliwe w przypadku grupy eventów corocznie wymieniających swój program, a zatem raczej nie tych o charakterze inscenizacyjno-rekonstrukcyjnym, ale już jak najbardziej tych muzycznych i teatralnych, z których większość i tak co roku prezentuje inne przedstawienia i koncerty. Przykładowo można sobie wyobrazić linearną ofertę teatralną, ciągnącą się od Weikersheim (odbywa się tam festiwal opery w wykonaniu młodszego pokolenia) przez Röttlingen (festiwal teatru na wolnym powietrzu), Rothenburg (szczyt sezonu miejscowego teatru z codziennymi przedstawieniami) i Feuchtwangen (festiwal teatralny „w krążganku” z rozłożonymi czasowo spektaklami), pobliskie Dinkelsbühl z jego eklektycznym festiwalem letnim oraz uwzględniający w programie imprezę o podobnej formule funkcjonującą w Nördlingen i festiwal w amfiteatrze Donauwörth - z zakończeniem w Augsburgu w amfiteatrze am Roten Tor. Podobne ciągi można utworzyć na szlaku dla festiwali muzycznych (przy czym w ich wypadku oferta może kierować się także do turystów zagranicznych). W ten sposób fani teatru i muzyki mogliby przez szereg urlopowych dni przeżyć rodzaj dorocznej kulminacji swojej pasji i jednocześnie (uczestnicząc w zwiedzaniu poza godzinami spektakli) zapoznać się z wielkim fragmentem materialnego dziedzictwa Niemiec. Warto także przypomnieć, że jedna z formuł gorąco rekomendowanego systemom linearnym „święta szlaku”, czyli dorocznego kilkudniowego wydarzenia tematycznego w rozproszonej lokalizacji, które jest sposobem na spotęgowanie aktywności i przyciągnięcie szczególnie dużej ilości turystów [Mikos v. Rohrscheidt 2010 (b), s. 362; Gawel 2011, s. 138–142; Mikos v. Rohrscheidt 2013, s. 337] może być sposobem także na wykorzystanie grupy eventów historycznych i odtwórczych, o ile oczywiście udałoby się corocznie w dużym stopniu modyfikować ich program lub... wymieniać eventy tworzące święto danego roku. Te i inne propozycje mogłyby doprowadzić do wprowadzenia propozycji turystyki eventowej jako ważnego magnesu turystycznego nie tylko do poszczególnych miejsc, ale i do szlaku jako takiego.

Turystyka regionalna

Po wyżej wspomniano już o potencjale historycznych rezydencji monarszych na szlaku (Neuschwanstein, Würzburg) oraz stołecznej dla historycznych regionów Niemiec roli Augsburga i Würzburga, posiadających w swoich muzeach materialne kolekcje historyczne o odniesieniu regionalnym. W przestrzeni Szlaku Romantycznego funkcjonuje też (także już opisana) szeroka regionalna i lokalna oferta kulinarna, zawsze stanowiąca atrakcyjny element turystyki regionalnej i prezentująca ją od strony zmysłu innego niż wzrok i słuch dominujące w tradycyjnej turystyce. Jako atrakcje z punktu wrodzenia turystyki regionalnej należy dołączyć do nich kolekcje kilku muzeów odnoszące się do życia wiejskiego (Heimattmuseum

w Tauberbischofsheim i skansen Distelhausen, Tauberscher Dorfmuseum w Weikersheim, Bauernhofmuseum w Schillingsfürst, skansen w Rain, mikroregionalne Fränkisches Museum w Feuchtwangen) oraz muzeum tradycji (Weihnachtsmuseum w Rothenburgu), a także placówki prezentujące tradycyjne profesje regionów (Weinbauernhaus w Lauda-Königshofen, skansen w dawnym domu rybackim w Donauwörth, wystawę drwalską w Halblech). Należy ponadto przypomnieć, że zarówno w Szwabii, jak i we Frankonii nadal żywe są historyczne dialekty, prezentowane na żywo przez przewodników, programy multimedialne w miejscowych muzeach, obecne w historycznych inscenizacjach, a nawet w sztukach teatralnych wystawianych podczas festiwali. Jeśli dołączyć do nich masowo występujące budowle miejskie i wiejskie wzniesione w regionalnych stylach (od kościołów przez gospody - po wiejskie zagrody), to otrzymujemy zespół typowych atrakcji preferowanych przez miłośników turystyki regionalnej. Żaden z nich na pewno nie będzie zawiedziony po zwiedzeniu szlaku, jeśli tylko dobrał lub pozwolił sobie dobrać odpowiednie miejsca i atrakcje.

Turystyka tematyczna, w tym biograficzna

Z uwagi na dużą koncentrację potencjalnych walorów materialnych i niematerialnych, Szlak Romantyczny może być destynacją kilku typów podróży tematycznych. Mogą one być ukierunkowane m.in. na architekturę. Przykładowo w licznych miejscach szlaku, możliwych do zestawienia w samodzielnej trasę cenne walory znajdują miłośnicy twórców i dzieł architektonicznych epoki baroku: m.in. Balthasara Neumanna (Rezydencja w Würzburgu) i Dominika Zimmermanna (kościół w Wies k. Steingaden oraz kościół św. Jana i ratusz w Landsbergu) ale także Eliasa Holla (Zeughaus, czyli arsenał miejski Augsburga), Johanna Ettla i Franza Kleinhansa (monumentalna rezydencja biskupia tamże) czy Karla von Lespillez (pałac Schaezler w tym samym mieście), które mogą uzupełnić dzieła mniej znanych twórców, jak kompleks opactwa benedyktyńskiego w Füssen autorstwa Johanna Herkomera, oryginalna brama Segringer Tor w Dinkelsbühl, dzieło Antonio Dona i wiele innych. Podobnie można złożyć atrakcyjną ofertę dla turystów interesujących się malarstwem (od gotyckiego po wiek XX – więc od obrazów Hansa Holbeina Starszego w muzeum w Augsburgu, przez dzieła Cosmy Damiana Asama w kościele we Friedbergu, po zdecydowanie młodsze i nieco ekscentryczne obrazy Huberta Herkomera w Landsbergu). Ze względu na lokalizację szlaku interesująca byłaby także propozycja biograficznych wycieczek śladami wybitnych postaci pochodzących z regionów Frankonii i Szwabii, opierająca się na historycznych miejscach związanych z ich życiem i dokonaniem, i wykorzystująca gotowe usługi w poszczególnych miejscach. Na takiej trasie wybitnych synów Szwabii znalazłby się na przykład Augsburg (św. Ulryk, Leopold Mozart, Rudolf Diesel, Bertolt Brecht) Füssen (Benedikt von Werkmeister, przedstawiciel niemieckiego oświecenia i reformator oświaty), Landsberg (wszechstronny artysta Hubert von Herkommer, ale także Erwin Neher, laureat nagrody Nobla w dziedzinie medycyny i fizjologii), czy Donauwörth (Hugo von Liechtenstein - protoplasta panującej do dziś książęcej dynastii).

Turystyka kulinarna

Jej miejscami docelowymi są przede wszystkim miasta posiadające lokale z wieloletnimi często metrykami, a w nich zarówno urozmaiconą ofertę kuchni regionalnej (odpowiednio: szwabskiej lub frankońskiej, a niemal wszędzie także bawarskiej), jak i w wielu przypadkach własne i wcale liczne tradycyjne potrawy. Tę bogatą listę uzupełniają miejsca degustacji wina i piwa miejscowej produkcji. I tak - na przykład - Würzburg leży w centrum regionu upraw białego wina frankońskiego, a Lauda-Königshofen posiada winnice z ofertami degustacji i rozwiniętym programem zwiedzania oraz muzeum z ekspozycją poświęconą winu. Z kolei Augsburg to miasto czterech browarów, z których najstarszy został założony w XIV wieku, a Zamek Wallerstein oferuje nie tylko degustację swojego piwa, ale i poświęcony mu

program multimedialny. Do tego dochodzą dziesiątki oryginalnych słodkich produktów lokalnych: tradycyjnych - na czele ze słynnym w całych Niemczech augsburskim ciastem „Datschi” - i całkiem współczesnych kreacji. W rozpieszczaniu miłośników słodczy niemal wszystkie miasta szlaku bezpośrednio ze sobą konkurują.

Kulturowa turystyka aktywna.

Biorąc jako kryterium podziału cele wyprawy, nie jest ona uznawana za osobną formę turystyki kulturowej. Jednak zasługuje na osobne potraktowanie jako coraz popularniejszy typ aktywności łączącej konfrontację z dziedzictwem kulturowym i wysiłek fizyczny. Z tego punktu widzenia Szlak Romantyczny zdecydowanie wyróżnia się jako system organizacji turystyki czy nawet gotowy produkt, mając w pełni oznaczone oraz zagospodarowane trasy wędrówkowe dla rowerzystów i dla pieszych, a także powiązane z nimi pakiety dla indywidualnych turystów i w pełni opracowane przewodniki po szlaku. Można więc przyjąć, że w miarę dalszego rozwoju kulturowej turystyki aktywnej analizowany szlak będzie zyskiwał nowych odwiedzających, a tworzone specjalnie dla nich programy i usługi staną się jeszcze liczniejsze.

6: Postulaty w zakresie modyfikacji i rozwijania oferty szlaku.

Na pierwszym miejscu wśród propozycji uzupełnienia organizacji i oferty Szlaku romantycznego wymienimy wprowadzenie tych elementów, których brak został już wyartykułowany powyżej. Pożądanym wydaje się zatem **uzupełnienie naukowej tematyki** szlaku. Mogłaby ona przebiegać stopniowo i przyjąć postać kilku monografii poświęconych kolejno zasadniczym aspektom dziedzictwa kulturowego na szlaku oraz jego korzeni. przede wszystkim zaś samym miastom-celom z zestawieniem i krytyczną narracją zachodzących w nich historycznych procesów oraz z fachową analizą porównawczą czy kontrastową zachowanego tam dziedzictwa. Już niewielka w objętości książka z niedługimi i zrozumiale napisanymi opracowaniami poszczególnych miejscowości na szlaku (wydana może jako pierwszy tom serii poświęconej poszczególnym aspektom szlaku?) uzasadniałaby w oczach turystów występowanie takich a nie innych zasobów zaliczanych do uznanego dziedzictwa kulturowego, które jest przecież wtórnym elementem tematyki systemu. Przedmiotami kolejnych opracowań mogłyby być te walory w przestrzeni szlaku, które stanowią o jego atrakcyjności z punktu widzenia poszczególnych form turystyki kulturowej, jak kościoły i sanktuaria w kontekście dziejów religii i typów historycznej pobożności czy wystawy muzealne w kontekście turystyki muzealnej albo tematycznej. Przedmiotem innego tomu mogłoby być naukowe opracowanie legend, sag i tradycji, które stanowią korzenie i treści cyklicznych eventów na szlaku, jeszcze innego – zestawienie i krytyczne opracowanie oryginalnych produktów kulinarnych wraz z ich historycznie uchwyconymi początkami, a może i twórcami - i tak dalej. Dla świadomego turysty kulturowego, zwłaszcza zainteresowanego historią i poszczególnymi elementami dziedzictwa atrakcyjnie przygotowane i wydane, a także napisane przystępnym językiem opracowania tego rodzaju byłyby nie tylko mile widzianym „towarzystwem” podczas pobytu w przestrzeni szlaku, ale także cenną pamiątką z wakacyjnej podróży.

Postulatem nie aż tak pilnym, jednak działaniem na dłuższą metę pożądanym byłoby wypełnienie luk w zwartości szlaku przy zbyt dużej odległości między kolejnymi obiektami na odcinkach między Rain a Augsburgiem, Friedbergiem a Landsbergiem oraz między Landsbergiem a Hohenfurch albo przynajmniej na jednym lub dwóch z nich. Rozczarowanie turystów nie znajdujących na długich odcinkach żadnego interesującego ich celu zostałyby usunięte lub zredukowane dzięki wykreowaniu dla potrzeb turystyki miejsc lub obiektów tematycznych nawiązujących do profilu szlaku lub (wtórne) umieszczenie w jakimś miejscu

przy trasie dodatkowych obiektów, by w ten sposób stworzyć dodatkowe atrakcje. Nie wpłynie to negatywnie na ocenę szlaku jako propozycji konfrontacji z autentycznym dziedzictwem, gdyż aktualna proporcja obiektów pierwotnych do (także przecież pożądaných w turystyce kulturowej) wykreowanych jest zdecydowanie korzystna dla tych pierwszych. Pozostaje tylko pytanie, jaki charakter miałyby mieć owe atrakcje. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na centra interpretacji, niewymagające posiadania autentycznych kolekcji; mogłyby one być poświęcone na przykład prezentacji wspólnych wątków legend miejskich oraz dawnym bohaterom zbiorowej wyobraźni średniowiecznych mieszczan (czarownicom, demonom i bajkowym zwierzętom), a być prezentowane w możliwie autentycznych wersjach „mundart” czyli lokalnego języka potocznego z poszczególnych miast. Inną możliwością jest zebranie i prezentacja tematycznych kolekcji gromadzących eksponaty być może z terenu całego szlaku, a poświęconych dotychczas nie eksploatowanym aspektom miejscowego dziedzictwa na przykład prehistorii tych terenów albo stworzenie muzeum narracyjnego, którego bohaterami byłiby ludzie podtrzymujący lokalne tradycje i ich działalność. Usunięcie tych luk, być może nawet nieistotnych dla turystów zmotoryzowanych, szczególnie przysłuży się atrakcyjności szlaku w odbiorze turystów pieszych i rowerowych.

Podobnie (czyli za pomocą stworzenia gdziekolwiek na trasie centrów interpretacji lub muzeów narracyjnych albo choćby miejsc prezentacji stałego mikroeventu) mógłby zostać rozwiązany inny z problemów szlaku, mianowicie brak atrakcji tematycznych miejscowości Halblech i Wildsteig, jeśli nie zdecydowano by się na ich usunięcie z systemu (które to rozwiązanie jest raczej mało prawdopodobne z powodu spodziewanego oporu społecznego i przeszkód formalnych).

Obok pakietów tematycznych, których kilka odnosi się do miejsc i obiektów określonych typów, zarządcy szlaku powinni również rozważyć skonstruowanie i promocję kilku **warstw tematycznych** w skali całego obszaru systemu lub znacznej jego części. Propozycje podróży szlakiem jednego z aspektów dziedzictwa lub nawet procesu historycznego albo dziedziny zainteresowań mogłyby przyciągnąć nową grupę turystów.

Sformułowane jako programy wycieczek grupowych kierowałyby się do wyspecjalizowanych touroperatorów z ich klientami (np. organizatorów turystyki militarnej czy religijnej) lub zorganizowanych środowisk pasjonatów (stowarzyszenia, grupy parafialne itd.), z kolei tematyczne pakiety rozciągnięte na znaczną przestrzeń – indywidualnych turystów zainteresowanych daną tematyką. Przy okazji – zwłaszcza wtedy, gdy zapewniłyby udział w evencie, mikroevencie lub ekskluzywnym typie zwiedzania, albo np. możliwość spotkania na miejscu z ekspertem w danej dziedzinie - takie wycieczki lub pakiety mogłyby przyciągnąć na Szlak Romantyczny po raz kolejny tych turystów, którzy już raz zwiedzili go wzdłuż „ogólnej trasy” i teraz mogliby się przekonać, że szlak niekoniecznie jest propozycją tylko „na jeden raz”. Organizacja takich warstw tematycznych może przybrać różne formy: od czysto wirtualnych w postaci pakietów i ich odpowiedniego usytuowania w materiałach szlaku, po odrębne oznaczenie poszczególnych obiektów i nawet lokalnych tras pomiędzy nimi oraz wyznaczenie jednego z partnerów do koordynacji tej grupy propozycji, jej dystrybucji w grupach celowych oraz współpracy z gospodarzami obiektów i organizatorami eventów i mikroeventów tematycznych – czyli niemal pełnej materializacji warstwy jako odrębnego produktu w ramach szlaku. Wydaje się, że można przy tym wykorzystać gotowe pomysły na warstwy tematyczne, między innymi takie jak te odnoszące się do przebudowywanego aktualnie Szlaku Piastowskiego [Mikos v. Rohrscheidt 2013].

Na szlaku powinna być w szerszym zakresie wprowadzona obsługa w ich własnych językach turystów z krajów innych niż niemiecko- anglo- i francuskojęzyczne. Nawet Włosi, pochodzący przecież z kraju geograficznie bliskiego (z Füssen do granicy Italii jest niewiele więcej niż 150 kilometrów) tylko w nielicznych miejscowościach szlaku mogą liczyć na oprowadzanie we własnym języku. Pomimo ożywionej akcji promocyjnej w Azji, język chiński nadal nie jest reprezentowany nawet na portalu głównym szlaku, a oprowadzanie

turystów chińskich w niejednym mniejszym choć ważnym dla systemu miejscu odbywa się z udziałem tłumacza (przykładem niech będzie Dinkelsbühl). Tymczasem dziś przynajmniej w muzeach i na trasach miejskich dla turystów indywidualnych nie jest problemem wgranie odpowiedniej wersji językowej do systemu audioguide lub aplikacji QR.

Ze względu na silne historyczne ukierunkowanie tematyki szlaku, jak również na mocną koncentrację walorów odpowiadających poznawczym zainteresowaniom szerokich kręgów ludzi (religie, militaria, muzea, biografie,) w oficjalnym programie szlaku (w tym na jego portalu i w zasadniczych formułowanych ofertach np. targowych) wyraźniej i jako odrębny segment mogłaby wystąpić **turystyka edukacyjna**: zarówno w jej odmianie szkolnej (na przykład typowe dla Niemiec Klassenfahrten), jak i studyjna, seminaryjna oraz tematyczna. Będąc popularną formą aktywności w czasie wolnym, ale także stanowiąc ważny element w ramach programowych wypraw nie tylko grup uczniowskich, lecz i popularnych w samych Niemczech uniwersytetów trzeciego wieku oraz ośrodków kształcenia społecznego dorosłych, (tzw. Volkshochschulen) ta gałąź turystyki kulturowej powinna być traktowana jako jeden z głównych segmentów rynku docelowego szlaku; wyraźnie dla niej powinny być formułowane specjalne propozycje (warstwy, wycieczki, pakiety). Natomiast jej wyspecjalizowani organizatorzy powinni się znaleźć nie tylko wśród pożądaných adresatów propozycji ze strony szlaku, ale i partnerów, a przynajmniej konsultantów w przygotowywaniu jego poszczególnych produktów.

Spektrum usług przewodnickich na szlaku jest stosunkowo szerokie - oprócz klasycznego oprowadzania i objazdu turystycznego często i w wielu miejscach spotyka się zwiedzanie fabularyzowane, stylizowane i tzw. oprowadzanie z perspektywy, a sporadycznie zwiedzanie z narracją alternatywną, a w większych muzeach stosuje się rozmaite formy interpretacji zbiorów. Jednak szczególnie organizatorzy i wykonawcy oferty w poszczególnych miastach powinni zwrócić większą uwagę na inne nowoczesne formy zwiedzania z udziałem przewodnika, jak zwiedzanie kreatywne, zwiedzanie wielozmysłowe, przewodnictwo z konsultacją zakupów i wspomniane zwiedzanie z narracją alternatywną (znakomicie nadające się do niewielkich, kompaktowych miast z pełną zwrotów historią), a ponadto rozważyć wprowadzenie mało dotąd popularnych w Niemczech samodzielnych form eksploracji miast, w szczególności gier miejskich [por. Mikos v. Rohrscheidt 2014].

Do komercyjnych gestorów pojedynczych usług bardziej niż do zarządców systemu albo gospodarzy miast mogłyby zwracać się kolejne postulaty, zmierzające do poprawy atrakcyjności Szlaku Romantycznego w dwóch dziedzinach. Po pierwsze, chodzi o wprowadzenie usług przewozowych w skali lokalnej, np. między 2-3 bliżej położonymi miastami szlaku w możliwie atrakcyjnej formie alternatywnej dla autokarów i samochodów. Mogłyby to być np. pojazdy konne, być może imitujące kupieckie karawany między dwoma miastami czy kursy pociągów albo autobusów retro. Po drugie, niektórzy właściciele licznie odwiedzanych lokali z daniami regionalnymi w przynajmniej kilku miejscach na szlaku mogliby urozmaicić swoją propozycję przez wprowadzenie regularnych mikroeventów – wieczorem jednego dnia tygodnia w sezonie, o ustalonej godzinie, nawet za niewielką dopłatą dla gości lub jako bonus dla uczestników pakietów, rozliczany z ich gestorami. Mogłyby to być już to krótkie koncerty tradycyjnej muzyki regionu, już to prezentacje przygotowywania oryginalnych wyrobów i dań połączone z ich degustacją, wraz z odpowiednim przekazem towarzyszącym. Udana przykłady z innych krajów, a nawet okolic Niemiec (jak Schwarzwald) potwierdzają, że ten ostatni typ mikroeventu naprawdę nie musi się ograniczać do wina i piwa.

Na koniec - odpowiednio do wyartykułowanego powyżej zarzutu ze strony polskiego badacza – sformułujemy postulat zwrócenia większej uwagi na polski rynek turystyki wyjazdowej i przygotowania oferty dla polskich turystów. Po dziesiątkach lat braku zainteresowania (w stosunku do Niemiec Polacy uprawiali raczej „turystykę przejazdową”) ostatnio coraz liczniej eksplorują oni sąsiedni kraj. Kompleksowe działania na rzecz ich

pozyskania mogłyby objąć: a) sformułowanie oferty szlaku na głównym portalu również w wersji polskiej, b) wyszukanie pojedynczych mieszkańców polskiego pochodzenia (których nigdzie nie brakuje!) w przynajmniej 10-12 ważniejszych miastach szlaku i zachęcenie ich do udziału w najbliższych szkoleniach przewodnickich, c) wprowadzenie polskiej wersji audioprzewodników w muzeach (przynajmniej tych najważniejszych), d) przygotowanie jednej lub dwóch propozycji kilkudniowych wycieczek i kilku, może kilkunastu pakietów lokalnych z uwzględnieniem polskojęzycznego przewodnictwa oraz z polskim opisem atrakcji oraz e) publikację mini-przewodnika dla turystów samochodowych i rowerowych w wersji polskojęzycznej. Następnym krokiem byłoby przedstawienie tego zbioru na krajowych polskich targach turystycznych lub zorganizowanie seminarium dla wybranych touroperatorów organizujących wycieczki kulturowe i objazdowe oraz przygotowanie i realizacja podróży medialnej w języku polskim. To ostatnie jest pożądane nie tyle z uwagi na barierę językową wobec organizatorów wycieczek czy dziennikarzy (bo tej raczej by nie było) co dla przekonania ich „in situ”, że szlak posiada ofertę dla ich klientów i dla obiorców ich przekazu. Zapewne to samo można zaproponować zarządcom szlaku także w odniesieniu do niejednej innej grupy językowej, może nawet bardziej „egzotycznej” niż Polacy, ale też potencjalnie liczniejszej.

Literatura:

- Gaweł Ł, 2011, *Szlaki dziedzictwa kulturowego. Teoria i praktyka zarządzania*, Wyd. UJ. Kraków,
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2010 (a), *Turystyka Kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Wyd. II. KulTour.pl, Poznań,
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2010 (b), *Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja*, Proksenia, Kraków,
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2013, *Szlak Piastowski w przebudowie. Struktura, zarządzanie, oferta kulturowo-turystyczna*, Proksenia, Kraków,
- Mikos v. Rohrscheidt, 2014, *Współczesne przewodnictwo miejskie. Metodyka i organizacja interpretacji dziedzictwa*, Proksenia, Kraków
- www.romantischestrasse.de (ostatni zweryfikowany dostęp 28 lipca 2015)